

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Přemysl Kaucký

Dědická smlouva ve srovnávací perspektivě

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18. 6. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119.199 znaků včetně mezer.

Přemysl Kaucký

V Plzni dne 18. 6. 2023

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval doc. JUDr. Ondřeji Frintovi, Ph.D. za jeho cenné připomínky a vstřícný přístup, který mi při psaní diplomové práce poskytl.

Současně chci poděkovat především mým nejbližším, za veškerou pomoc a podporu nejen během psaní této práce, ale během celého mého studia.

Zvláštní poděkování patří JUDr. Martinu Foukalovi, neboť zejména zájem o notářskou profesi, který ve mně vzbudil, byl hlavní pohnutkou a inspirací k sepsání této práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Obecná charakteristika dědické smlouvy.....	4
1.1. Obecná charakteristika dědické smlouvy v českém právním řádu	4
1.1.1. Ke stranám dědické smlouvy	6
1.1.2. Obsahové náležitosti dědické smlouvy	11
1.1.3. Zvláštní ustanovení o dědická smlouvě uzavřená mezi manžely.....	15
1.1.4. Ke zrušení dědické smlouvy	16
1.2. Stručný historický exkurz.....	17
1.3. Obecná charakteristika dědické smlouvy v rakouském právním řádu	19
1.3.1. Poznámka k novele rakouského dědického práva.....	23
2. K omezení dědické smlouvy	24
2.1. Obecně k úpravě omezení dědické smlouvy	24
2.1.1. Český občanský zákoník	24
2.1.2. Obecně k rakouské úpravě omezení dědické smlouvy.....	26
2.2. K okamžiku určení výše pozůstalosti	30
2.2.1. Český občanský zákoník	30
2.2.2. Rakouský občanský zákoník	30
2.2.3. Dílčí závěr	31
2.3. K základu výpočtu volné čtvrtiny	32
2.3.1. Český občanský zákoník	32
2.3.2. Rakouský občanský zákoník	33
2.3.3. Dílčí závěr	36
2.4. K překročení omezení volné čtvrtiny	38
2.4.1. Český občanský zákoník	38
2.4.2. Rakouský občanský zákoník	40
2.4.3. Dílčí závěr	41
Závěr.....	43
Seznam použitých zkratk.....	46
Seznam použité literatury	47
Abstrakt v českém jazyce	51
Abstract v anglickém jazyce	52

Úvod

„*Erbverträge hätten überhaupt viele Bedenken wieder sich,*“¹ Když s těmito slovy Matthias Wilhelm von Haan, prezident Dvorské komise pro politické a soudní věci (*Hofkommission in politischen und Justizgesetzsachen*), vystupoval v prosinci roku 1809 proti zařazení institutu dědické smlouvy do civilněprávní materie rakouského občanského zákoníku, stěžejí mohl tušit, že o více než dvě století později se bude ve vztahu k dědické smlouvě vést diskuse podobná v souvislosti s další soukromoprávní kodifikací, a že ani po jejím přijetí tyto diskuse neutichnou.

Dědická smlouva je pořízením pro případ smrti, kterým zůstavitel povolává druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana toto povolání přijímá. Institut dědické smlouvy se do české právní úpravy po téměř šedesáti letech vrátil jako součást zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“, „český občanský zákoník“ nebo „obč. zák.“).

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též jen „důvodová zpráva“) uvádí, že dědická smlouva je zvláštní institut dědického práva v řadě evropských států (Francie, Švýcarsko, Německo, Rakousko). Jako zdroj inspirace úpravy dědické smlouvy však výslovně označuje pouze občanský zákoník Švýcarské konfederace, *Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, (dále jen „švýcarský občanský zákoník“ nebo též „ZGB“). Doslova zmiňuje, že v navržených ustanoveních se přejímá obsah čl. 512 a následujících a 534 a následujících švýcarského občanského zákoníku. S ohledem na celkovou koncepci institutu dědické smlouvy však nelze souhlasit s tím, že je švýcarská úprava inspiračním zdrojem jediným. Konečně sám zákonodárce v důvodové zprávě dále uvádí, že *dědická smlouva je zvláštní institut dědického práva, existující v řadě evropských zemí [...] Znalo jej i naše právo, dokud nebyl občanským zákoníkem z r. 1950 ze soukromého práva vymýcen. Osnova sleduje návrat k tomuto institutu.*²

Tato práce vychází z toho, že dalším (zákonodárcem nepřiznaným) zdrojem české úpravy dědické smlouvy byl rakouský občanský zákoník, *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (dále jen „rakouský občanský zákoník“, „obecný zákoník občanský“ nebo též „ABGB“), který

¹ „*Dědické smlouvy mají proti sobě mnoho námitek.*“ Originální znění cit. dle OFNER, J. *Der Ur-Entwurf und die Berathungs-Protokolle des Osterreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches*. Band 2. Wien: Alfred Hölder, 1889, str. 549, pzn. překlad-autor.

² ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2, str. 649.

na našem území platil do roku 1951, po roce 1918 v rámci recepce rakouského práva jako *obecný zákoník občanský*. V Rakouské republice platí dodnes.

S ohledem na obsáhlost tématu tato práce nepojednává o celé úpravě dědické smlouvy, ale abych předešel povrchnosti a popisnosti práce a naopak přinesl hlubší a detailnější pohled na dílčí otázky, rozhodl jsem se zaměřit pouze na srovnání úpravy české s úpravou rakouskou se zvláštním zaměřením na jedno z nejproblematictějších ustanovení institutu dědické smlouvy tzv. omezení volné čtvrtiny. Toto omezení spočívá v tom, že zůstavitel nemůže dědickou smlouvou pořídit o celé pozůstalosti, ale pouze o jejích třech čtvrtinách.

Původ tohoto omezení ve shodě s dalšími autory spatřuji v rakouské právní úpravě,³ nejen s ohledem na velmi podobné pojetí tohoto omezení a skutečnost, že to byl právě ABGB, jež na našem území dědickou smlouvu v minulosti upravoval, ale zároveň i z toho důvodu, že toto omezení nemá původ ve švýcarském občanském zákoníku, ačkoliv jej důvodová zpráva označuje za inspirační zdroj dědické smlouvy. Srovnání pojetí omezení dědické smlouvy v české a rakouské právní úpravě bude východiskem pro otázku, do jaké míry (pakliže vůbec) je možné se pro interpretaci českého zákona inspirovat v rakouské úpravě.

Práce je rozdělena do dvou částí. V části obecné čtenáře uvedu do obecné právní úpravy a koncepce dědické smlouvy v současné české a rakouské právní úpravě a historického vývoje institutu dědické smlouvy v rakouském právu. Historický exkurz je do jisté míry netradičně zařazen před obecným výkladem k rakouské právní úpravě (tj. až po obecném výkladu k úpravě české). Jak jsem již uvedl, rakouská právní úprava je zjevně inspiračním zdrojem a zároveň historickým předchůdcem českého občanského zákoníku. Jde zde tedy o poměrně kuriozní situaci, kdy výklad komparativní je zároveň výkladem historickým. Následuje část srovnávací, kde se zaměřím na rozbor problematičtějšího ustanovení o omezení dědické smlouvy a jeho pojetí v české a rakouské právní úpravě. Na základě analýzy komentářové a odborné literatury jsem si vytyčil tři otázky, které právní věda s tímto problematičtějším ustanovením spojuje, a sice:

- 1. K jakému okamžiku bude určena výše základu, ze kterého bude vypočtena volná čtvrtina?*
- 2. Z jakého základu budeme při výpočtu volné čtvrtiny vycházet?*
- 3. Jaké budou důsledky překročení omezení na platnost dědické smlouvy?*

³ Srovnej KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. *Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-747-7, str. 1647, sub marg. č. 1. či BÍLEK, P. In FIALA, R. DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-869-6, str. 234.

Vždy nejdříve uvedu úpravu a názory právní nauky české, následně rakouské. Na konci každé z těchto tří částí uvádím dílčí závěr, kde na základě komparace nejen navrhuji potenciální interpretační řešení, ale uvádím též návrhy de lege ferenda.

Budu vycházet nejen z textu zákona; z české, československé a rakouské komentářové a odborné literatury; ale i judikatury českých, československých a rakouských soudů, s přihlédnutím zejména k možnosti využití jednotlivých inspiračních zdrojů jako interpretačního východiska a návrhů de lege ferenda pro „bílá místa“ v české právní úpravě. Použití komparativního výkladu, jakožto nadstandartní metody interpretace práva, je na místě i vzhledem k recentní judikatuře Nejvyššího soudu České republiky, podle které je možno uplatnit závěry, k nimž dospěla právní úprava a soudní praxe v zemi inspirace.

Hlavní myšlenkou, jež prozařuje textem celé této diplomové práce, je snaha posoudit, zdali je rakouská (respektive československá) právní nauka a judikatura vztahující se k úpravě dědické smlouvy v ABGB (se zvláštním zaměřením na problematiku omezení dědické smlouvy), možnou inspirací pro výkladové překlenutí sporných a pouze na základě textu zákona těžko interpretovatelných otázek, či je lze maximálně vnímat jako inspiraci de lege ferenda.

1. Obecná charakteristika dědické smlouvy

1.1. Obecná charakteristika dědické smlouvy v českém právním řádu

Dědická smlouva (*pactum successorium*) je v českém právu jedním z pořízení pro případ smrti (vedle závěti a dovětku),⁴ a zároveň nejsilnějším dědickým titulem,⁵ kterým zůstavitel povolává druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana toto povolání přijímá.⁶ Dědická smlouva může být smlouvou úplatnou, tj. je možno sjednat peněžité nebo nepeněžité protiplnění, povinným bude zpravidla smluvní dědic, respektive odkazovník. Ustanovení § 1583 obč. zák. stanoví, že co se v oddílu o dědické smlouvě stanoví o smluvním dědici, platí obdobně i pro smluvního odkazovníka, budiž toto vztaženo i k textu této práce.

Český zákonodárce zařadil úpravu dědické smlouvy do části třetí (Absolutní majetková práva), hlavy třetí (Dědické právo), dílu druhého (Pořízení pro případ smrti) občanského zákoníku. Obdobně (tj. mezi pořízení pro případ smrti), zařazují institut dědické smlouvy (*Erbeinsetzungsvertrag*, *Erbvertrag*) i švýcarský zákonodárce ve švýcarském občanském zákoníku nebo německý zákonodárce v německém občanském zákoníku, *Bürgerliches Gesetzbuch* (dále jen „německý občanský zákoník“ nebo též „BGB“). Oproti tomu v rakouském obecném zákoníku občanském (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) je dědická smlouva zařazena mezi smlouvy svatební, tj. mimo obecnou úpravu práva dědického.

Ačkoli je dědická smlouva nejsilnějším dědickým titulem, v úpravě pořízení pro případ smrti je systematicky zařazena až jako druhá (ustanovení § 1582–1593 obč. zák.), po závěti (ustanovení § 1494–1581 obč. zák.). Důvodová zpráva k tomu uvádí, že závěť je častěji využívaným pořízením, obecným institutem, kdežto dědická smlouva je úpravou speciální.⁷

Důvodová zpráva uvádí, že dědická smlouva je zvláštní institut dědického práva v řadě evropských států. Za inspirační zdroj úpravy institutu dědické smlouvy jmenovitě označuje švýcarský občanský zákoník, s odkazem na konkrétní ustanovení ZGB.⁸ Nad rámec toho je patrná inspirace v rakouském právu, tedy pojetí rakouského občanského zákoníku, srovnatelnou úpravu obsahuje též německý občanský zákoník. Srovnání s těmito úpravami občanskoprávních kodexů německé jazykové oblasti, které Karel Eliáš označuje za inspirační

⁴ Ustanovení § 1491 odst. 1 obč. zák.

⁵ „Proti dědici, který se opírá o dědickou smlouvu nepopřenu co do pravosti, se k podání žaloby odkáže každý dědic ze závěti nebo dědic zákonný. Proti dědici, který se opírá o závěť nepopřenu co do pravosti, se odkáže k podání žaloby každý zákonný dědic.“ Cit. dle ustanovení § 1673 odst. 1 obč. zák.

⁶ Ustanovení § 1582 odst. 1 obč. zák.

⁷ ELIÁŠ, K. a kol., op. cit. sub 2, str. 649.

⁸ Ibidem, str. 649.

zdroj českého dědického práva,⁹ nás bude provázet celým textem této práce, byť jak jsem již uvedl v úvodu, hlavní pozornost bude věnována zejména rakouskému občanskému zákoníku.

Výsadní postavení dědické smlouvy jako nejsilnějšího dědického titulu má svůj původ ve skutečnosti, že dědickou smlouvu není možné (na rozdíl od závěti) jednostranně změnit, odvolat či zrušit, nestanoví-li tak zákon, nebo pokud si tak strany výslovně neujednaly.¹⁰

Neodvolatelným povoláním smluvního dědice je popřena zůstavitelova testovací svoboda ve prospěch oprávněného zájmu (zůstavitele i smluvního dědice) na závaznosti ujednání vtěleného do dědické smlouvy. Smluvní dědic má sice nadále možnost dědictví odmítnout (ustanovení § 1485 odst. 1 obč. zák.), respektive se jej vzdát ve prospěch jiného (ustanovení § 1490 obč. zák.), na druhé straně je možné posílit postavení zůstavitele tím, že se smluvní dědic zaváže, že dědictví po zůstaviteli neodmítne (ve smyslu ustanovení § 1485 odst. 1 část věty první za středníkem obč. zák.).¹¹

Jak jsem již naznačil výše, jedním z hlavních znaků dědické smlouvy je její dvojitá povaha (*doppelnatur*) a sice jako pořízení pro případ smrti na straně jedné a ujednání smluvní povahy na straně druhé.¹² Je tedy smíšeným právním jednáním (*gemischten Geschäften*).¹³ Z této charakteristiky dědické smlouvy vyplývá, že na ni dopadají jednak ustanovení o smlouvách a jednak o pořízeních pro případ smrti, jak konstatuje i důvodová zpráva.¹⁴

Dědická smlouva je nejen výrazem vůle zůstavitele, ale i výrazem vůle smluvního dědice takovou pozůstalost přijmout. Především je to ale smluvní dědic, který má z postavení dědické smlouvy mezi pořízením pro případ smrti největší prospěch. Zpravidla neodvolatelného povolání dědicem vyplývá poměrně vysoká míra jistoty, kterou mu např. závěť, kterou lze kdykoli změnit nebo odvolat, nemůže nikdy poskytnout. S tím souvisí i obecný zákaz převedení práva smluvního dědice na jinou osobu, pokud tak nebylo ujednáno ve smlouvě.¹⁵ Martin Šešina se domnívá, že i když bude ve smlouvě možnost převedení práva

⁹ ELIÁŠ, K. a kol., op. cit. sub 2, str. 47.

¹⁰ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1644, sub marg. č. 1.

¹¹ „Dědic má právo po smrti zůstavitele dědictví odmítnout; smluvní dědic však jen, pokud to není dědickou smlouvou vyloučeno.“ Cit. dle ustanovení § 1485 odst. 1 obč. zák.

¹² MUSIELAK, H. J. In SÄCKER, F. J., RIXECKER, R. OETKER, H., LIMPERG, B. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Gesamtwerk*. 9. Aufgabe. In Beck-online [právní informační systém]. C.H.BECK [cit. 18. 6. 2023]. ISBN 978-3-406-76670-1, úvod k ustanovení § 2274, sub marg. č. 3.

¹³ ZEILLER, F. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*. Wien: 1812, str. 632 a ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3. Praha: V. Linhart, 1935, str. 557.

¹⁴ ELIÁŠ, K. a kol., op. cit. sub 2, str. 649.

¹⁵ Ustanovení § 1588 odst. 1 věta druhá obč. zák.

uvedena, i tak bude potřeba souhlasu zůstavitele s konkrétním nabyvatelem (tj. novým smluvním dědicem).¹⁶

Jan Dvořák vyvozuje, že rozlišení smluvního (*kontraktálního*) charakteru a charakteru posledního pořízení (*testamentárního*) jednotlivých ustanovení dědické smlouvy je důležité z hlediska posouzení jejich případné odvolatelnosti, respektive změny ze strany zůstavitele.¹⁷ Jako příklad uvádí nemožnost zrušení povolání smluvního dědice na straně jedné a naopak otázku možného povolání, respektive odvolání, správce pozůstalosti na straně druhé. Doporučuje, aby v notářském zápisu o dědické smlouvě bylo rozlišeno ke změně kterých smluvních ustanovení je třeba souhlasu obou smluvních stran, a u kterých nikoliv.¹⁸ S tímto názorem nelze jen souhlasit, neboť tímto postupem lze předejít případným sporům.

S ohledem na její význam a povahu nejsilnějšího dědického titulu, klade zákonodárce na dědickou smlouvu požadavek, aby byla sepsána formou veřejné listiny, kterou je podle současné úpravy notářský zápis.¹⁹ Pro změnu obsahu smlouvy bude potřeba, aby se tak učinilo rovněž formou notářského zápisu, ve smyslu ustanovení § 564 obč. zák., podle kterého lze obsah právního jednání změnit projevem vůle v téže nebo přísnější formě.²⁰ Nedodržení obligatorní formy notářského zápisu má za následek neplatnost takové dědické smlouvy, podle většinového názoru právní nauky se jedná o neplatnost absolutní.²¹ O této problematice bude blíže pojednáno ve čtvrté kapitole části druhé této práce.

1.1.1. Ke stranám dědické smlouvy

Zákon stanoví, že dědickou smlouvu může uzavřít pouze zletilý zůstavitel, který není omezen na svéprávnosti.²² Je tedy vyloučeno, aby dědickou smlouvou pořídil zůstavitel, kterému byla přiznána plná svéprávnost rozhodnutím soudu před nabytím zletilosti,²³ ze

¹⁶ ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P. *Dědické právo: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního, procesního a mezinárodního: praktická příručka. 2. aktualizované vydání.* Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-601-9, str. 103.

¹⁷ DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vyd.,* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-412-8, str. 243.

¹⁸ *Ibidem*, str. 243.

¹⁹ Srovnej ustanovení § 1582 odst. 2 ve spojení s ustanovením § 3026 odst. 2 obč. zák.

²⁰ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 230.

²¹ ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P., op. cit. sub 17, str. 103; BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 249, sub marg. č. 17; nebo BEDNÁŘ, V. Dědická smlouva a některé problémy při jejím uzavírání, zejména pak problematika výkladu § 1585 odst. 1 o. z. In *Bulletin advokacie.* Praha: Česká advokátní komora, 2017, č. 11. ISSN 1210-6348, str. 17; rozdílně DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 253.

²² Ustanovení § 1584 odst. 1 věta první obč. zák.

²³ Ve smyslu ustanovení § 30 obč. zák.

stejného důvodu se neuplatní ani ustanovení § 30 občanského zákoníku.²⁴ Ačkoliv zákonodárce trvá na podmínce zletilosti zůstavitele, stran svéprávnosti připouští výjimku, neboť platí, že zůstavitel, který je ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka (ustanovení § 1584 odst. 1 část věty za středníkem obč. zák.). Pochopitelně se tato výjimka neuplatní, pokud byl zůstavitel na svéprávnosti omezen i co do práva uzavřít dědickou smlouvu.²⁵ Tato konstrukce je odrazem zákonného požadavku na osobním jednání při pořizování dědickou smlouvou, kdy opatrovník není stranou dědické smlouvy.

Zákon nestanoví formu, ve které má být souhlas projeven (srovnej ustanovení § 1584 obč. zák.). Souhlas opatrovníka je nepochybně podstatnou náležitostí dědické smlouvy pořizované zůstavitelem omezeným na svéprávnosti. Jsem toho názoru, že by měl v tomto smyslu být imanentní součástí notářského zápisu o dědické smlouvě. Aby byl souhlas opatrovníka součástí notářského zápisu o dědické smlouvě, lze doporučit i pro případ, že bude dědická smlouva napadena pro nesplnění podmínek ustanovení § 1584 odst. 1 část věty za středníkem občanského zákoníku. Dokazování, že souhlas opatrovníka dán byl, by v případě, že by byl projeven (buť v písemné podobě) samostatně, nebo dokonce až následně po sepsání notářského zápisu o dědické smlouvě, by bylo značně obtížné. Jsem toho názoru, že z hlediska právní jistoty by souhlas opatrovníka měl být vždy vtělen přímo do textu smlouvy; nebo do listiny, která bude k notářskému zápisu připojena (shodně Šimon Klein).²⁶

Oproti tomu pro smluvního dědice zákon nestanoví žádné další podmínky. Martin Šešina dovozuje, že pokud by se jednalo o dědickou smlouvu neúplatnou a bylo by zachováno právo odmítnout dědictví, mohl by takovou smlouvu uzavřít i smluvní dědic omezený na svéprávnosti bez souhlasu opatrovníka (soudu).²⁷

V souvislosti s osobou smluvního dědice se však vedou akademické diskuse především o jiné otázce. Ustanovení § 1584 odst. 2 obč. zák. stanoví, že dědickou smlouvu lze uzavřít a změnit jen osobním jednáním. Jazykovým výkladem dojdeme k závěru, že je tedy vyloučena možnost zastoupení, ať už na základě zákona, smlouvy nebo rozhodnutí soudu. V intencích této formulace se nabízí otázka, zdali je možné, aby stranou dědické smlouvy byla i právnická osoba, s ohledem na její pojetí v občanském zákoníku.

²⁴ BÍLEK, P. In FIALA, R. DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 232 rozdílně KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1647, sub marg. č. 7.

²⁵ ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P., op. cit. sub 17, str. 99.

²⁶ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1646, sub marg. č. 4.

²⁷ ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P., op. cit. sub 16, str. 100–101.

Zákon sice stanoví, že právnická osoba má právní osobnost od svého vzniku do svého zániku (ustanovení § 118 obč. zák.), nicméně nemůže sama jednat – za právnickou osobu rozhodují a její vůli nahrazují její orgány, respektive členové těchto orgánů (ustanovení § 151 odst. 1 obč. zák.).

Touto otázkou, již by se bylo možné věnovat v samostatném příspěvku, se právní nauka zabývala napříč komentářovou i další odbornou literaturou. Přestože tato problematika není hlavním tématem této práce, je natolik zásadní, že si zaslouží alespoň několik poznámek.

Většina autorů sice připouští, že právnická osoba může být stranou dědické smlouvy, což zdůvodňují zejména tím, že se zde jedná legislativně-technické pochybení zákonodárce, který nezohlednil fikční teorii právnických osob a s ní související koncepci právního jednání právnické osoby, nicméně musím souhlasit s Filipem Plašilem, že tito autoři své závěry dostatečně věcně nepodkládají.²⁸

Prof. Dvořák prosazuje výklad, aby požadavek osobního jednání vyžadoval jen u fyzických osob coby zůstavitele a smluvního dědice, a sice s odkazem na *shodné* ustanovení § 2274 německého občanského zákoníku.²⁹ Ačkoli v obecné rovině souhlasím s tím, že stranou dědické smlouvy odlišnou od zůstavitele může být (měla by mít možnost být) i právnická osoba, odkaz na německou úpravu podle mého názoru neobstojí. Předem je potřeba upozornit na odlišné pojetí právnické osoby v německé úpravě, která vychází z kompromisu mezi teorií fikce a teorií organickou.³⁰ Především pak zmiňované ustanovení § 2274 BGB stanoví, že dědickou smlouvu může zůstavitel uzavřít jen osobně.³¹ Zákonný požadavek na osobní uzavření dědické smlouvy je tedy omezen pouze na zůstavitele. Smluvní strana odlišná od zůstavitele se naopak může nechat zastoupit s výjimkou jednostranných dispozic z její strany.³² Znění německého občanského zákoníku je tedy zcela odlišné od české právní úpravy a odkaz na ustanovení § 2274 BGB lze tedy maximálně vnímat jako návrh *de lege ferenda*, nikoliv však jako základ pro výklad českého zákona.

²⁸ Srovnej SVOBODA, J., KLIČKA, O. *Dědické právo v praxi. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck. 2023. ISBN 978-80-7400-913-6, str. 110 a 111; ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P., op. cit. sub 17, str. 101; BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 233, sub marg. č. 11 a 12; nebo KLEIN, Š. In PETROV, J. VÝTISK, M. BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1647, sub marg. č. 9 a 10.

²⁹ DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 245. Odkazem na závěry Dvořáka též BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 233, sub. marg. č. 11 a 12;

³⁰ FRANK, R. K povaze právnické osoby. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C.H. Beck, 2014. ISSN 1210-6410. Roč. 22, č. 21, str. 755.

³¹ „Der Erblasser kann einen Erbvertrag nur persönlich schließen.“ Originální znění cit. dle ustanovení § 2274 BGB, pzn. překlad-autor.

³² MUSIELAK, H. J. In SÄCKER, F. J., RIXECKER, R. OETKER, H., LIMPERG, B., op. cit. sub 12, k ust. § 2274, sub marg. č. 2.

V této souvislosti považuji za vhodné pro srovnání uvést další relevantní úpravy. Výše jsem uvedl, proč nesdílím názor prof. Dvořáka, že je možné prosadit uvedený výklad s odkazem na ustanovení německého občanského zákoníku. Rakouský občanský zákoník omezuje strany dědické smlouvy pouze na manžele, ani zde tedy případné řešení nenalezneme.³³ Jako možný zdroj pro komparaci se nabízí švýcarský občanský zákoník, jehož pojetí institutu dědické smlouvy je podle důvodové zprávy zdrojem koncepce českého občanského zákoníku.³⁴ Názorům švýcarské právní nauky se blíže věnoval Filip Plašil se závěrem, že podle názoru napříč doktrínou je přijímáno, že právnická osoba může být stranou dědické smlouvy.³⁵

Rovněž zde je však třeba upozornit na odlišné pojetí právnické osoby podle švýcarského práva. Není bez zajímavosti, že za předlohu výše uvedeného ustanovení § 151 odst. 1 občanského zákoníku (*způsob a rozsah jednání za právnickou osobu*)³⁶ důvodová zpráva k občanskému zákoníku označuje rovněž úpravu švýcarskou, konkrétně ustanovení § 55 švýcarského občanského zákoníku.³⁷ Švýcarský ZGB vůbec nehovoří o *nahrazování vůle* (*einbringen, einholen, ersetzen, substituieren*, aj.), nýbrž stanoví, že „orgány jsou oprávněny (*sind berufen*) právnické osobě vetknout její projev vůle (*dem Willen der juristischen Person Ausdruck zu geben*).“³⁸

Nyní je na místě otázka, co z těchto skutečností lze ve vztahu k dědické smlouvě v pojetí českého občanskému zákoníku dovozovat. Nabízí se dva závěry. Na straně jedné, že koncepce právní úpravy jednání právnické osoby je v uvedených kodifikacích (tj. BGB a ZGB) odlišná od české; na straně druhé, že právnická osoba může být podle německého i švýcarského práva stranou dědické smlouvy odlišnou od zůstavitele. Bez ohledu na zvolenou koncepci právnické osoby, je hlavním (a podle mého názoru též jediným) důvodem, proč nemůže být právnická osoba podle českého práva smluvním dědicem, pouze samotné ustanovení § 1584 odst. 2 obč.

³³ Srovnej ustanovení § 1249 ABGB.

³⁴ ELIÁŠ, K. a kol., op. cit. sub 2, str. 650.

³⁵ K tomu blíže viz PLAŠIL, F. Může být stranou dědické smlouvy právnická osoba? *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Notářská komora ČR, 2015, roč. 21, č. 4. ISSN 1211-0558, str. 3–7.

³⁶ „Zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.“ Cit dle ustanovení § 151 odst. 1 obč. zák.

³⁷ „V obecných ustanoveních o orgánech právnické osoby se předně navrhuje stanovit, že ony to jsou, kdo v právnické osobě vlastním rozhodováním nahrazují její vůli (obdobně např. čl. 55 švýcarského ZGB).“ Cit dle ELIÁŠ, K. a kol., op. cit., str. 653. Na nesoulad znění české právní úpravy s domnělou švýcarskou předlohou trefně upozorňuje již RUBAN, R. K právní subjektivitě, povaze a jednání právnických osob. *Časopis pro právní vědu a praxi*. roč. 21, č. 3 (2013). Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISSN: 1210-9126, str. 395.

³⁸ „Die Organe sind berufen, dem Willen der juristischen Person Aus-druck zu geben.“ Originální znění cit. dle ustanovení § 55 ZGB, pzn. překlad-autor.

zák., které ani německý ani švýcarský zákoník nezná. Je třeba se ptát po smyslu, jaký požadavek osobního jednání ve vztahu k právníckým osobám má.

V první řadě je třeba vyjít z toho, že obecně platí, že dědicem může být osoba fyzická i osoba právnická. Právnickou osobu je možné povolat dědicem ze závěti, a to dokonce i před jejím vznikem. V duchu historického výkladu je třeba poukázat na to, že znění ustanovení nynějšího § 1584 odst. 2 obč. zák. se od původní verze návrhu občanského zákoníku z roku 2005 významově/obsahově nezměnilo.³⁹⁴⁰ Zákonodárce v důvodové zprávě explicitně neuvádí, že právnická osoba nemůže být stranou dědické smlouvy odlišné od zůstavitele.⁴¹ Bylo by rozumné očekávat, že takto zásadní omezení zákonodárce výslovně v důvodové zprávě uvede, zvláště když důvody pro takové omezení se těžko hledají, a není zde ani účel a smysl zákona, který by vyžadoval, aby kvůli zastoupení právnické osoby (statutárním orgánem) k uzavření dědické smlouvy bylo takové právní jednání neplatné.⁴²

Pokud bychom se omezili na striktní jazykový výklad, připustili bychom situaci, kdy právnická osoba může být povolána dědicem závětí, ale není možné, aby byla smluvním dědicem z dědické smlouvy. Závěr svědčící ve prospěch tohoto výkladu, lze konečně podpořit i proklamovanou základní zásadou „nového“ dědického práva – a sice autonomií vůle zůstavitele.⁴³

S ohledem na výše uvedené je možné přisvědčit komentářové literatuře, že ustanovení § 1584 odst. 2 je projevem legislativně-technického pochybení, kdy do něj zákonodárce nepromítl změnu koncepce právnické osoby, respektive koncepce způsobu jednání za právnickou osobu. Z výše uvedených důvodů mám za to, že stranou dědické smlouvy odlišné od zůstavitele může být v intencích tohoto výkladu i právnická osoba, nicméně záleží, jak se k této otázce postaví soudní praxe. V každém případě je zde na místě apel na zákonodárce, aby bylo novelizováno znění ustanovení § 1584 odst. 2 obč. zák. a osobní jednání při uzavření, respektive změně dědické smlouvy, bylo vyžadováno jen na straně zůstavitele, respektive jen

³⁹ Pro úplnost je třeba uvést, že původní koncepce osnovy občanského zákoníku počítala s tím, že po vzoru rakouské úpravy bude okruh osob, které mohou dědickou smlouvu uzavřít omezen pouze na manžele, respektive snoubence a registrované partnery. Srovnej ELIÁŠ, K. ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Linde: Praha, 2001. ISBN 80-7201-313-0, str. 206–207.

⁴⁰ *Návrh zákoníku a důvodové zprávy z roku 2005*. Dostupné online z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/OZ_verze_2005.pdf> [cit. 18. 6. 2023].

⁴¹ Srovnej ELIÁŠ, K. a kol. op. cit. sub 2, str. 649.

⁴² BEZOUŠKA, P. Může dědickou smlouvu na dědické straně uzavřít právnická osoba? In BEZOUŠKA, P., HAVEL, B. *Srovnávací komentář*. In ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 18.6.2023].

⁴³ Shodně PLAŠIL, F. Může být stranou dědické smlouvy právnická osoba? *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Notářská komora ČR, 2015, roč. 21, č. 4. ISSN 1211-0558, str. 3–7.

v případě fyzických osob coby strany dědické smlouvy odlišné od zůstavitele (např. po vzoru německé právní úpravy, jak bylo uvedeno výše).

1.1.2. Obsahové náležitosti dědické smlouvy

Obsahem dědické smlouvy musí být povolání za dědice nebo zřízení odkazu, dědická smlouva však může dále upravit např. věcné břemeno, přání, podmínky, příkazy, doložení času, volba rozhodného dědického práva atd. Dědickou smlouvu, kterou se zřizuje pouze právo na odkaz, a kterou uzavírá zůstavitel se smluvním odkazovníkem, nepovažují Bílek a Šešina za dědickou smlouvu *stricto sensu*, ale hovoří o smlouvě o odkazu.⁴⁴

Klein za hlavní přednost dědické smlouvy nepovažuje možnost zůstavitele závazně určit, jak má být *mortis causa* nakládáno s jeho majetkem, ale její využití k povolání společného dědice.⁴⁵ S tímto názorem je třeba souhlasit, neboť otázku dědických poměrů může zůstavitel obdobně vyřešit i závětí a dědická smlouva zůstaviteli v tomto smyslu neposkytuje zvláštní výhody. Ze srovnávacího hlediska se nabízí na tomto místě zmínit, že obdobného účelu (tj. povolání společného dědice) by bylo možno dosáhnout institutem společné závěti, který však český zákonodárce zakazuje.⁴⁶ Typickým příkladem společné závěti ze zahraniční právní úpravy je německý tzv. berlínský testament (*Berliner Testament*), kterým se manželé navzájem povolávají za dědice a zároveň určují, že po smrti pozůstalého z nich bude dědicem třetí osoba (typicky potomek, respektive potomek).⁴⁷

V této souvislosti je však třeba vzít v úvahu technické nedostatky *Evidence právních jednání pro případ smrti*, kterou vede Notářská komora České republiky.⁴⁸ Šimon Klein upozorňuje, že systém není uzpůsoben tak, že byla evidovaná listina použita ve dvou dědických řízeních, tj. publikována dvakrát (respektive, více než jednou).⁴⁹

Součástí dědické smlouvy mohou být i vedlejší doložky, např. podmínky, příkaz nebo doložení času, naopak z logiky věci nikoliv určení vykonavatele závěti. Sporná je možnost povolání správce pozůstalosti.⁵⁰ S ohledem na smíšenou povahu dědické smlouvy se podle

⁴⁴ BÍLEK, P. In FIALA, R. DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 228, shodně ŠEŠINA, M. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 267.

⁴⁵ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1645.

⁴⁶ Srovnej ustanovení § 1496 odst. 1 obč. zák.

⁴⁷ Viz ustanovení § 2265 BGB.

⁴⁸ Evidenci právních jednání pro případ smrti vede, provozuje a spravuje Notářská komora České republiky podle ustanovení § 35a ve spojení s ustanoveními § 36b a 36c zákona č. 358/1992 Sb., zákon České národní rady o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1645, sub marg. č. 5.

⁵⁰ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1649, sub marg. č. 6. rozdílně DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 16, str. 243.

ustanovení § 1587 obč. zák. neuplatní ustanovení o vedlejších doložkách v závěti,⁵¹ nýbrž obecná úprava podmínek v ustanoveních § 548 a § 549 obč. zák.

Nejzávažnějším důsledkem neaplikace (mírnější) úpravy pro vedlejší doložky u závěti je úskalí, které se skrývá v obecném ustanovení § 580 občanského zákoníku. Pokud zůstavitel podmíní dědickou smlouvou např. nemožnou podmínkou, nebo podmínkou, která odporuje dobrým mravům, bude to mít za následek neplatnost celého právního jednání.⁵² Pro úplnost doplním, že pokud by taková podmínka byla obsažena v závěti nebo v dovětku, pouze by se k ní nepřihlédlo, ale nebyla by důvodem neplatnosti těchto pořízení pro případ smrti.⁵³

V odborné literatuře se objevují úvahy, je-li možné v dědické smlouvě sjednat závazek, že zůstavitel konkrétně uvedenou věc nezatíží, nebo nezcizí, aby bylo posíleno postavení smluvního dědice, že tuto věc skutečně zdědí. Takový zájem smluvního dědice lze mít za hodný právní ochrany nejen v souvislosti s ustanovením § 1588 odst. 1 obč. zák. V tomto případě by se uplatnila úprava závazků, konkrétně ustanovení § 1761.⁵⁴ V úvahu přichází zejména smluvní pokuta, zástavní právo nebo zákaz zatížení a zcizení.⁵⁵ Podle Dvořáka takové právo může být zřízeno i jako právo věcné.⁵⁶ Oproti tomu Petr Bílek však dochází k závěru, že ustanovení § 1588 odst. 1 obč. zák. je kogentním (*zůstaviteli nelze bránit*), a proto ani nelze požadovat zajištění či jiné omezení ve prospěch smluvního dědice.⁵⁷

V neposlední řadě může být dědická smlouva uzavřena ve prospěch třetí osoby, která pak ale není smluvní stranou a není ani potřeba jejího souhlasu s uzavřením smlouvy. Z hlediska praxe se tato variace nabízí jako východisko situace, kdy smluvním dědicem má být osoba, jejíž svéprávnost byla omezena stran uzavření dědické smlouvy.⁵⁸

Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti, jedna čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle (ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák.). Toto omezení, které připomíná obdobné ustanovení v rakouské koncepci dědické smlouvy (srovnej ustanovení § 1253 rakouského ABGB), je dalším cizorodým prvkem, který zákonodárce vnesl do institutu dědické smlouvy a jež působí aplikační a interpretační obtíže, se budu věnovat, jak již bylo naznačeno, v části druhé této práce.

⁵¹ Tj. ustanovení § 1561–1563 obč. zák.

⁵² KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1649, sub marg. č. 3.

⁵³ Srovnej ustanovení § 1563 obč. zák.

⁵⁴ ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P., op. cit. sub 17, str. 105.

⁵⁵ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1650, sub marg. č. 3–6.

⁵⁶ DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 249.

⁵⁷ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 240

⁵⁸ ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P., op. cit. sub 17, str. 102.

Ačkoliv dědickou smlouvu není možné jednostranně změnit, výsadní dědické postavení smluvního dědice je oslabeno tím, že zůstavitel může se svým majetkem v intencích ustanovení § 1588 odst. 1 obč. zák. i nadále libovolně disponovat, byť omezen korektivem ustanovení § 1588 odst. 2 obč. zák., podle kterého se může smluvní dědic dovolat neúčinnosti darovací smlouvy, která se smlouvou dědickou není slučitelná.

Zůstavitel je dědickou smlouvou omezen činit další dispozice *mortis causa* (např. nemůže dědickou smlouvu zrušit pozdější závětí, nebo pozdější dědickou smlouvou bez souhlasu smluvního dědice). Může ale i nadále disponovat se svým majetkem *inter vivos*. Podle ustanovení § 1588 odst. 1 obč. zák. může zůstavitel se svým majetkem nakládat za života podle libosti. V tomto ohledu lze dědickou smlouvu považovat za smlouvu odvážnou.⁵⁹

V případě těchto právních jednání se smluvní dědic může dovolat jejich neúčinnosti, pokud nejsou s dědickou smlouvou slučitelné. Zde bude zejména záležet na tom, je-li dědickou smlouvou smluvní dědic povolán k podílu na pozůstalosti, nebo mu byly zůstaveny, respektive odkázány, konkrétní věci.⁶⁰ Mám za to, že otázka neslučitelnosti jednání týkajících se v dědické smlouvě zůstavených věcí může být poměrně snadno vyřešena. Pokud zůstavitel povolá dědicem věci, která již byla zahrnuta v dědické smlouvě, bude takové jednání jako neslučitelné s dědickou smlouvou neúčinné. Problematické nicméně bude případné umenšování majetku, které by mělo za následek, že by věc zůstavená v dědické smlouvě přesáhla svou hodnotou tři čtvrtin pozůstalosti.

Případ, kdy bude smluvní dědic povolán k podílu na pozůstalosti, je nepochybně složitější. Bude záležet na každém konkrétním případě a posouzení soudu v dané věci, proto bez existující rozhodovací praxe není možné na tuto otázku uspokojivě odpovědět. Bude muset být poměřováno, zda-li tímto *darováním* je hodnota majetku zůstavitele (a tedy i hodnota podílu smluvního dědice) *podstatným způsobem* zmenšena.⁶¹

Pro úplnost dodejme, že smluvní dědic se může neúčinnosti právního jednání dovolat až po smrti zůstavitele, a sice vůči osobám, v jejichž prospěch bylo jednání učiněno.⁶²

Musím se zde zmínit i o ustanovení § 1589 obč. zák., jež je nejspíše nejspornějším a nejsložitěji vyložitelným ustanovením celé koncepce dědické smlouvy. Toto ustanovení budí rozpaky zejména proto, že v jeho intencích dochází na základě dědické smlouvy (tj. právního jednání *mortis causa*) k převodu majetku zůstavitele na smluvního dědice ještě za zůstavitelova

⁵⁹ Shodně KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 12, str. 1650, sub marg. č. 1.

⁶⁰ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 12, str. 1651, sub marg. č. 10.

⁶¹ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 12, str. 1651, sub marg. č. 14.

⁶² DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 10, str. 249.

života (tj. právní jednání *inter vivos*). Převáděný majetek může být sepsán formou veřejné listiny (tj. notářského zápisu). Převod se vztahuje pouze na majetek takto sepsaný, nevztahuje se na majetek, který zůstavitel nabude v budoucnu, pokud není ujednáno něco jiného.⁶³

Rakouský ani německý občanský zákoník obdobnou úpravu neznají. Česká právní teorie se shoduje v tom, že komentované ustanovení má původ v § 534 švýcarského občanského zákoníku. S ohledem na prvotní nesrozumitelnost tohoto ustanovení, pokud srovnáme obsah ustanovení § 1589 s jeho švýcarskou předlohou, překvapivě zjistíme, že se jedná prakticky shodný text.⁶⁴

Z české právní nauky se výkladem tohoto ustanovení i ve vztahu k jeho předobrazu v ustanovení § 534 ZGB zabývali především Jan Dvořák a Filip Plašil. Oba uvádějí, že tato úprava vzbuzuje rozpaky i ve švýcarské právní teorii a poukazují na rozdílnosti související právní úpravy a tedy i omezenou využitelnost komparativního výkladu.⁶⁵

Nejzřetelnějším důvodem pochybností ohledně samotného smyslu tohoto ustanovení je ale skutečnost, že obdobnou otázku, tj. převod jmění za života, řeší ustanovení § 1893 obč. zák.⁶⁶

Pokud by se zůstavitel rozhodl převést svůj majetek ještě za života, nabízel by se převod jiným, běžnějším právním jednáním, jako je darovací nebo kupní smlouva. Převod těmito způsoby by bylo možné podmínit např. služebností užívání nebo bytu, smlouvou o důchodu, nebo smlouvou o výměnku ve prospěch (převodce) zůstavitele, tj. úpravou, se kterou jsou v našem prostředí ve vztahu k aplikační praxi zkušenosti, a nikoliv podivnou konstrukci, jež podle mého názoru vyvolává rozpaky a především nejistotu. Její smysl nám neodhalí ani důvodová zpráva, která komentované ustanovení nebo jeho účel vůbec nekommentuje,⁶⁷ vyvolává tedy dojem, že výše uvedené ustanovení švýcarského ZGB zákonodárce pouze

⁶³ Ustanovení § 1589 odst. 1 věta druhá obč. zák.

⁶⁴ A to včetně významové nuance, kdy v odstavci prvním český občanský zákoník uvádí, že „zůstavitel převede majetek“ (*Überträgt der Erblasser sein Vermögen*) a v odstavci druhém hovoří o „odevzdání“ (*die Übergabe*), shodně se švýcarskou předlohou. Originální znění cit. dle ustanovení § 534 ZGB, pzn. překlad-autor.

⁶⁵ K tomu blíže viz DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 250–251 a především PLAŠIL, F. O převodu majetku na smluvního dědice za zůstavitelova života podle § 1589 OZ. *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Notářská komora ČR, 2017, roč. 23, č. 3. ISSN 1211-0558, str. 15–19 ze švýcarské právní nauky viz např. BIRRER, S. *Der Erbvertrag in Kombination mit einer Vermögensübertragung unter Lebenden nach Art. 534 ZGB*. Zürich: Schulthess Verlag, 2013. ISBN 978-3-7255-6914-4.

⁶⁶ Srovnej BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 244, sub marg. č. 29.

⁶⁷ Srovnej ELIÁŠ, K. a kol., op. cit. sub 2, str. 652.

přeložil a začlenil do již tak nesourodé úpravy dědické smlouvy, aniž by se dále zamyslel nad jeho důsledky, nebo nad rozdílnostmi navazující české právní úpravy.⁶⁸

Došlo-li k převodu majetku *inter vivos*, nepřežije-li smluvní dědic zůstavitele, povinnosti z dědické smlouvy (šlo-li o oboustranně závaznou smlouvu) nezanikají, nýbrž přechází na jeho dědice, pokud se smluvní strany nedohodly jinak.⁶⁹ Dvořák dovozuje, že v případě, kdy bude povinnost z dědické smlouvy pro svou povahu či rozsah pro dědice smluvního dědice nesplnitelná, může ji zajistit jinak, případně od smlouvy odstoupit.⁷⁰

Závěrem je třeba se zmínit o otázce neplatnosti dědické smlouvy. Podle ustanovení § 1590 občanského zákoníku, je dědická smlouva neplatná pro nedostatek formy nebo pro nesplnění podmínek v ustanovení § 1584 obč. zák. (*způsobilost uzavřít dědickou smlouvu*) a 1585 obč. zák. (*omezení dědické smlouvy*) nebo proto, že nevyhovuje ustanovením o smlouvách podle části čtvrté. Má-li taková neplatná dědická smlouva náležitosti závěti, může mít platnost závěti (ustanovení § 1585 in fine obč. zák.). Neboť tato problematika úzce souvisí s omezením rozsahu majetku, o kterém lze dědickou smlouvou pořídit, jehož překročení je jedním z důvodů neplatnosti dědické smlouvy, budu se jím blíže zabývat v části druhé, kapitole čtvrté této práce.

1.1.3. Zvláštní ustanovení o dědická smlouvě uzavřená mezi manžely

Občanský zákoník obsahuje zvláštní úpravu dědické smlouvy uzavřené mezi manžely a snoubenci nebo registrovanými partnery (dále společně jen jako „manželé“).⁷¹ Takovou smlouvou jedna strana povolává druhou za dědice nebo za odkazovníka a druhá strana toto povolání přijímá, anebo se takto za dědice nebo za odkazovníky povolávají navzájem.

Důvodnou je jistě zvláštní úprava ustanovení § 1593 obč. zák. (*práva a povinnosti z dědické smlouvy po rozvodu*), naopak úprava obsažená v ustanovení § 1592 obč. zák. je sporná a ocitla se pod kritikou doktríny. Zjevným limitem této speciální úpravy je omezení účinků dědické smlouvy pouze na manžele, na rozdíl od úpravy obecné, kdy je možné dědicem povolat třetí osobu.⁷² Je otázkou, proč zákonodárce postavil manžele do méně příznivého právního postavení, kdy právě možnost povolání společného dědice je jednou z předností institut dědické

⁶⁸ Shodně KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1652, sub marg. č. 5. též PLAŠIL, F., 2017, op. cit. sub 65, str. 19 a BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. op. cit. sub 3, str. 244.

⁶⁹ DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 251.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Viz ustanovení § 3020 obč. zák.

⁷² Srovnej DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 255, obdobně BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 256.

smlouvy. Řešením by mohla být aplikace obecné úpravy (tj. že dědická smlouva může být uzavřena i ve prospěch třetí osoby, jež není stranou smlouvy), tedy postupovat *per analogiam* i v případech, kdy dědickou smlouvu uzavírají manželé.⁷³

1.1.4. Ke zrušení dědické smlouvy

Jak již bylo uvedeno výše dědickou smlouvu nelze zrušit jednostranným prohlášením, pokud ve smlouvě nebylo ujednáno právo od ní odstoupit. Ze smluvní povahy dědické smlouvy vyplývá, že je možné ji zrušit vzájemným ujednáním stran (ve smyslu ustanovení § 1981 obč. zák.), a dalších důvodů zrušení smlouvy dle obecných ustanovení o závazcích.⁷⁴ Zákon sice zvláštní formu pro dvoustranné právní jednání o zrušení dědické smlouvy výslovně nevyžaduje, a podle obecné úpravy se stejná nebo přísnější forma právního jednání vyžaduje toliko pro jeho změnu, nikoliv zrušení (srovnej ustanovení § 564 obč. zák.) lze přinejmenším doporučit, aby i ujednání smluvních stran o zrušení dědické smlouvy mělo formu notářského zápisu.⁷⁵

Občanský zákoník dále upravuje i zvláštní způsob zrušení dědické smlouvy v ustanovení § 1590 obč. zák. Dědickou smlouvu lze podle tohoto ustanovení zrušit pořízením závěti zůstavitelem se souhlasem smluvního dědice učiněným ve formě veřejné listiny. Tento souhlas může být předchozí i následný, právní nauka dovozuje, že by mohl být dán dokonce i až po smrti zůstavitele.⁷⁶

⁷³ Toto řešení dovozuje BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 256 i DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 255, oproti tomu Klein vůbec neuvádí, že by zvláštní úpravou dědické smlouvy uzavřené mezi manžely byli manželé omezeni v povolání třetí osoby jako dědice z dědické smlouvy, srovnej výklad k ustanovení § 1582 odst. 1 obč. zák. a výklad k ustanovení § 1592 obč. zák. dle KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1645, sub marg. č. 5. a str. 1655.

⁷⁴ K tomu viz blíže SVOBODA, J. KLIČKA, O., op. cit. sub 28, str. 114.

⁷⁵ Shodně DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 252, obdobně BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 247.

⁷⁶ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 247, shodně též DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17 a KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1652, sub marg. č. 3.

1.2. Stručný historický exkurz

Rakouský občanský zákoník (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, zákon č. 946 ze dne 1. června 1811*) byl ve své době pozoruhodným počinem a byl zdrojem inspirace pro mnohé další kodifikační snahy v oblasti soukromého práva. Stal se inspirací i pro český občanský zákoník, a to dokonce hned dvakrát. Vedle ABGB je totiž dalším inspiračním zdrojem současné právní úpravy též vládní návrh osnovy občanského zákoníku z roku 1937 (dále jen „vládní návrh z roku 1937“ nebo též „VLN 1937“) který přímo vychází z textu rakouského občanského zákoníku. Podle Daudové a Horáka je shoda textu vládního návrhu z roku 1937 s českým občanským zákoníkem v úpravě dědického práva 78 %.⁷⁷ Jde zde tedy o poměrně zajímavou situaci, jelikož výklad komparativní je ve vztahu k úpravě dědické smlouvy zároveň výkladem historickým.

Dědickou smlouvu můžeme označit (společně s reálnými břemeny, *Reallast*) za nerománský institut středoevropského původu,⁷⁸ který se vyvinul z vulgárního germánského práva a byl jen zanedbatelně ovlivněn právem římským.⁷⁹ Římské právo dědickou smlouvu jako dědický titul neznalo a to vzhledem k tomu, že spekulovala se smrtí zůstavitele. Byla proto též označována jako krkavčí smlouva (*pactum corvinium*).⁸⁰ Středověké rakouské právo dědickou smlouvu jako dědický titul připouštělo (*Erbeinfestungsvertrag*).⁸¹

V kontextu moderních snah o soukromoprávní kodifikaci v habsburské monarchii to byl již tzv. *Codex Theresianus Universalis* z roku 1766, který obsahoval ustanovení o dědické smlouvě, konkrétně v hlavě třetí, která se týkala práva obligačního, v § 14 nazvaném „O smlouvách o dědictví po žijících“ (*Von Verträgen über die Erbschaft eines Lebenden*).⁸² Západohaličský občanský zákoník, *Westgalizisches Gesetzbuch* (dále jen „západohaličský zákoník“ nebo též „GBGB“), který vzešel z Martinino osnovy občanského zákoníku,⁸³ obsahoval úpravu dědické smlouvy v rámci úpravy dědictví v dílu nazvaném „O dědických

⁷⁷ DAUDOVÁ, M. HORÁK, O. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Notářská komora ČR, 2015, roč. 21, č. 4. ISSN 1211-0558, str. 11.

⁷⁸ HORÁK, O. In MELZER, F., TÉGL, P. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-87576-73-1, str. L.

⁷⁹ STARÝ, M. Manželská dědická smlouva a její historické kořeny. *Civilnoprávne inštitúty a ich historická reflexia vo svetle moderných rekodifikácií*. Banská Bystrica: Belianium, 2016. ISBN 978-80-557-1162-1, str. 276.

⁸⁰ DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J. DVOŘÁK, J. FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 239.

⁸¹ HARTMANN, G. *Zur Lehre von den Erbverträgen und von den gemeinschaftlichen Testamenten: zwei Abhandlungen aus dem gemeinen Rechte*. Braunschweig: Verlag von Eduard Leibrod, 1860, str. 18 an.

⁸² STARÝ, M., op. cit. sub 79, str. 276.

⁸³ HORÁK, O. RAZIM. J. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-592-0, str. 82.

smlouvách“ (*Vom Erbvertrage*), která byla při dalších kodifikačních pracích podrobena kritice, ale nakonec doznala jen systematických a formulačních změn.⁸⁴

Výhrady směřovaly zejména k absenci úpravy dědické smlouvy v římském právu, jejich zákaz v Code Civil,⁸⁵ a popření autonomie vůle a testovací svobody. Nakonec ale převážil zájem na právní kontinuitě vzhledem k rozšířenosti dědických smluv v praxi. Jak zdůraznil Franz Zeiller, dědické smlouvy byly využívány zejména sedláky a nižší šlechtou.⁸⁶ Primárním smyslem tohoto institutu, který byl jednak pořízením pro případ smrti a jednak smlouvou, bylo vyřešit majetkové poměry manželů pro případ smrti jednoho z nich.⁸⁷

Výslednou koncepci, o kterou byl slovy prof. Krčmáře sveden tuhý boj,⁸⁸ můžeme považovat za kompromis. Dědickou smlouvu mohli uzavřít pouze manželé a toliko o třech čtvrtinách pozůstalosti, čtvrtá čtvrtina musela zůstat volná pro zvlášť učiněné poslední pořízení. Toto omezení dědické smlouvy má původ západohaličském zákoníku.⁸⁹ Starý kriticky uvádí, že se do konečného znění nepromítlo ustanovení § 524 západohaličského zákoníku, které stanovilo, že narozením dítěte zůstaviteli, který předtím jako bezdětný dědickou smlouvu uzavřel, se smlouva ruší *ex lege*.⁹⁰ Tento názor není zcela přesný.

Byť skutečně takové ustanovení samotná úprava dědické smlouvy neobsahovala, ustanovení 1554 in fine ABGB stanovilo, že nepominutelní dědicové mají vůči dědické smlouvě stejná práva, jako proti jinému poslednímu pořízení.⁹¹ Z toho už Rouček dovozoval, že nepominutelný dědic zůstavitele, narozený po zřízení dědické smlouvy, se může (přežije-li zůstavitele) dovolat omezení, nebo dokonce zrušení dědického práva smluvního dědice podle úpravy ustanovení § 777 a 778 ABGB, které upravovaly právní prostředky nepominutelného

⁸⁴ STARÝ, M., op. cit. sub 79, str. 277.

⁸⁵ Francouzský občanský zákoník (*Code Civil*, 1804) patřil vedle pruských AGB (*Allgemeines Gesetzbuch für die Preußischen Staaten*, 1792) a ALR (*Allgemeines Landrecht für die preußischen Staaten*, 1794) a návrhu ruského občanského zákoníku k hlavním zdrojům rakouské kodifikace. K tomu viz blíže BEZOUŠKA, P. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2008. č. 19. ISSN 1210-6410, str. 712.

⁸⁶ OFNER, J., op. cit. sub 1, str. 548–551.

⁸⁷ STARÝ, M., op. cit. sub 79, str. 281.

⁸⁸ KRČMÁŘ, J. Několik poznámek k chystané reformě práva občanského. *Sborník věd právních a státních*. Praha: Bursík a Kohout, 1920, str. 45

⁸⁹ Srovnej ustanovení § 523 GBGB.

⁹⁰ „*Ein dem kinderlosen Erblasser gebornes eheliches Kind hebt den Erbvertrag auf.*“ Originální znění cit. dle ustanovení § 524 GBGB. Není bez zajímavosti, že toto ustanovení bylo inspirováno starší praxí českého zemského práva, jak uvádí STARÝ, M., op. cit. sub 79, str. 277.

⁹¹ Originální znění: „*Den Notherben bleiben ihre Rechte, wie gegen eine andere letzte Anordnung vorbehalten.*“ České znění cit. dle ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3. Praha: V. Linhart, 1935, str. 567.

dědice, který byl zcela opominut. Ke stejnému závěru docházejí i současní autoři.⁹² Jak znění ustanovení § 1254 ABGB, tak znění ustanovení § 777 a 778 ABGB byly změněny při novele dědického práva, která vstoupila v účinnost 1. 1. 2017.⁹³

1.3. Obecná charakteristika dědické smlouvy v rakouském právním řádu

Rakouský občanský zákoník obsahuje úpravu institutu dědické smlouvy v dílu druhém nazvaném „O právu k věcem“ (*Zweyter Theil, Von dem Sachenrechten*), oddíle druhém nazvaném „O osobních právech k věcem“ (*Zweyte Abtheilung, Von den persönlichen Sachenrechte*), hlavě dvacáté osmé nazvané „O smlouvách svatebních“ (*Achtundzwanzigstes Hauptstück, Von den Ehepakten und dem Anspruch auf Ausstattung*), tj. mezi úpravu smluv svatebních (*Ehepakten*), které v současném znění obsahují úpravu majetkového společenství manželů (*Gütergemeinschaft*) a dědické smlouvy (*Erbvertrag*),⁹⁴ konkrétně v ustanoveních § 1249 až 1254. Jak jsem již uvedl v předchozí kapitole, systematické zařazení dědické smlouvy v rakouském právu se odlišuje od toho českého tím, že je upravena mimo dědické právo a tedy i mimo další pořízení pro případ smrti, kterými je i v rakouském právu závěť (*Testament*) a kodicil (*Kodizill*).

Základní definice dědická smlouvy v ustanovení § 1249 rakouského občanského zákoníku se na první pohled odlišuje od pojetí dědické smlouvy v českém občanském zákoníku. Dědická smlouva totiž může být podle rakouského ABGB uzavřena pouze mezi manžely. Později byl okruh osob, které smlouvu mohou uzavřít, rozšířen i o snoubence (dále jen společně jako „manželé“),⁹⁵ v takovém případě je ale platnost smlouvy podmíněna uzavřením

⁹² Srovnej KOCH, B. In KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R., APATHY, P. *Kurzkommentar zum ABGB: allgemeines bürgerliches Gesetzbuch samt Ehegesetz und Konsumentenschutzgesetz*. Wien: Springer, 2005. ISBN 3-211-23827-1, str. 1298; shodně RIERING, W., BACHLER, F. *Erbvertrag und gemeinschaftliches Testament im deutsch-österreichischen Rechtsverkehr. Deutsche Notar-Zeitschrift*. München: C. H. Beck, 1995. In Beck-online [právní informační systém]. C. H. BECK [cit. 18. 6. 2023], str. 591.

⁹³ Dikce ustanovení § 1254 se mírně proměnilo, věta poslední nyní zní „Die Rechte von Pflichtteilsberechtigten bleiben vom Erbvertrag unberührt,“ tj. „Práva nepominutelných dědiců zůstávají dědickou smlouvou nedotčena,“ (pzn. překlad-autor) Znění ustanovení § 777 a § 778 ABGB obsahují úpravu již zcela odlišnou, srovnej ustanovení § 777 a § 778 ABGB.

⁹⁴ V původním znění rakouského ABGB z roku 1811 byla úprava svatebních smluv daleko rozsáhlejší, vedle uvedeného majetkového společenství manželů a dědické smlouvy se upravovalo věno (*Heiratsgut*), obvěnění (*Widerlage*), jitřní dar (*Morgengabee*) nebo vdovský plat (*Witwengehalt zum Gegenstande*). K tomu blíže viz výklad k ustanovení § 1217 ABGB, SEDLÁČEK, J. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3. Praha: V. Linhart, 1935, str. 441.

⁹⁵ Tuto možnost upravil Hofdekret Nr. 1340 JGS vom 25. 6. 1817.

manželství.⁹⁶ Pro úplnost je třeba uvést, že původní koncepce osnovy občanského zákoníku počítala s tím, že po vzoru rakouské úpravy bude okruh osob, které mohou dědickou smlouvu uzavřít omezen pouze na manžele, respektive snoubence a registrované partnery.⁹⁷

Za dědice mohou být povoláni jen sami manželé, kdy jeden manžel povolává druhého manžela svým dědicem, nebo se oba manželé povolávají dědici navzájem.⁹⁸ Dědická smlouva je nejsilnější dědickým titulem, smluvní dědic má přednost před všemi ostatními dědici.⁹⁹

Ze smluvní povahy dědické smlouvy vyplývá, že strany musí mít způsobilost k právním úkonům, z povahy testamentární plyne, že zůstavitel musí být v době sepsání dědické smlouvy způsobilý k pořízení závěti a smluvní dědic musí být v okamžiku smrti zůstavitele způsobilý dědit.¹⁰⁰ Osoby omezené na svéprávnosti nebo osoby nezletilé mohou dědickou smlouvu uzavřít jen se svolením soudu.¹⁰¹

Dědickou smlouvou lze rovněž zřídit odkaz. Takovou smlouvu rakouská nauka označuje jako smlouvu o odkazu (*Vermächtnisvertrag*)¹⁰². Starší autoři dovozují, že je možné, aby manželé povolali za smluvní dědice i třetí osoby, s tím zdůvodněním, že ABGB upravuje i smlouvy ve prospěch třetího.¹⁰³ Proti tomu stojí rozhodovací praxe Nejvyššího soudu Rakouské republiky, *Oberste Gerichtshof* (dále jen „rakouský Nejvyšší soud“ nebo též „OGH“) a předtím i Nejvyššího soudu první Československé republiky (dále jen „československý Nejvyšší soud“ nebo též „NS ČSR“), podle které jsou ujednání v dědické smlouvě ve prospěch třetích osob testamentární povahy a jako takové je volně (tj. jednostranně) odvolatelné,¹⁰⁴ a to i v případě, že se jednalo o potomka jednoho z manželů.¹⁰⁵ Pro úplnost dodejme, že rakouský občanský zákoník umožňuje manželům uzavřít společnou závěť (*Gemeinschaftliche*

⁹⁶ KOZIOL, H. *Grundriss des bürgerlichen Rechts von Helmut Koziol und Rudolf Welser. Band. 2. Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht.* 12. neu bearb. Aufl. Wien: Manz, 2001. ISBN 3-214-14707-2, str. 482.

⁹⁷ Srovnej ELIÁŠ, K. ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva.* Linde: Praha, 2001, str. 206–207.

⁹⁸ ECCHER, B. *Bürgerliches Recht. Band VI, Erbrecht. 4., aktualis. Aufl.* Wien: Springer-Verlag, 2010. ISBN 978-3-7046-6148-7, str. 91.

⁹⁹ KOZIOL, H., op. cit. sub 96, str. 482.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 482–483.

¹⁰¹ ECCHER, B. op. cit. sub 98, str. 92.

¹⁰² Ibidem, str. 91.

¹⁰³ Srovnej WEIß, E. In KLANG, H., GSCHNITZER, F. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Band 5. §§ 1090–1292. Bearb. von Heinrich Klang.* Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1954, str. 906; KRALIK, W. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 4. Buch. Erbrecht.* Wien: Manz, 1983, 156.

¹⁰⁴ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 7. října 1942, sp. zn. Rv I 217/42, obdobně i v současné ustálené judikatuře OGH namátkou např. rozhodnutí OGH ze dne 22. 11. 1950, sp. zn. 2 Ob 237/50; rozhodnutí OGH ze dne 20.01.1976, sp. zn. Ob 326/70, nebo rozhodnutí OGH ze dne 20.10.1999, sp. zn. 7 Ob 115/99h.

¹⁰⁵ Rozhodnutí OGH ze dne 7. 10. 1924, sp. zn. Ob II 559/24.

letztwillige Verfügungen), kterou je možné společného dědice (tj. třetí osobu) povolat, byť taková závěť je (na rozdíl od dědické smlouvy) jednostranně odvolatelná.¹⁰⁶

Z dvojí povahy dědické smlouvy (jako smlouvy a pořízení pro případ smrti), vyplývá, že se na uplatnění jak ustanovení o smlouvách (např. u podmínek, doložení času nebo příkazu)¹⁰⁷ tak ustanovení o závěti. Obdobně musí dědická smlouva splňovat formální náležitosti obou právních jednání, tzv. dvojí formální přísnost (*doppelte Formstrenge*).¹⁰⁸ Jako smlouva musí být sepsána ve formě notářského zápisu (*Notariatsakt*). Jako pořízení pro případ smrti musí splňovat náležitosti závěti. Notářský zápis o dědické smlouvě musí být sepsán dvěma notáři, nebo jedním notářem za přítomnosti dvou svědků.¹⁰⁹ Z uvedeného vyplývá, že rakouský zákonodárce klade z formální stránky na dědickou smlouvu daleko vyšší nároky, než zákonodárce český, který pro platnost dědické smlouvy vyžaduje pouze formu veřejné listiny, tj. notářského zápisu (srovnej ustanovení § 1582 odst. 2 obč. zák.).

Dědickou smlouvou lze pořídit jen o třech čtvrtinách pozůstalosti, tzv. *reines Viertel*, volná čtvrtina musí podle zákona vždy zůstat vyhrazena k volnému poslednímu pořízení zůstavitele. Pokud o ní zůstavitel nepořídí, připadne zákonným dědicům.¹¹⁰ Tomuto omezení rozsahu majetku, do jehož výše lze dědickou smlouvou pořídit, se budu blíže zabývat ve srovnávací části této práce.

Zůstavitel není za života dědickou smlouvou omezen v nakládání se svým majetkem (ustanovení § 1252 věta první ABGB). Jinými slovy smluvní dědic obdrží jen to, co je majetkem zůstavitele k okamžiku jeho smrti.¹¹¹ Sporná je otázka, v jakém rozsahu může zůstavitel za života se svým majetkem nakládat. Ze starších autorů Rouček uvádí, že zůstavitel může se svým majetkem libovolně nakládat (spotřebovat, zcizit, zatížit o darovat pro případ smrti.) a za platné považuje i takové jednání zůstavitele, které má za cíl poškodit smluvního dědice, a to s tím zdůvodněním, že smluvní dědic nemá „právo“ které by mohlo být dotčeno (to vzniká až smrtí zůstavitele), ale toliko „čekatelství“ (*Anwartschaft*).¹¹² S tím souhlasí i část současných autorů.¹¹³

¹⁰⁶ Viz ustanovení § 586 odst. 2 ABGB.

¹⁰⁷ KOCH, B. In KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R., APATHY, P., op. cit. sub 92, str. 1296.

¹⁰⁸ ECCHER, B., op. cit. sub. 98, str. 91–92., pzn. překlad-autor.

¹⁰⁹ Ustanovení § 56 ve spojení s ustanovením § 67 rakouského notářského řádu (*Gesetz, betreffend die Einführung einer neuen Notariatsordnung*).

¹¹⁰ Ustanovení § 1253 ABGB.

¹¹¹ KOZIOL, H., op. cit. sub 96, str. 484.

¹¹² ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub 91, str. 564.

¹¹³ KRÁLIK, W. op. cit. sub 103, str. 161 a PETRASCH, F. In RUMMEL, P. *Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. Wien: Manz, 1992. ISBN 3-214-04417-6, str. 120; rozdílně KOCH, B. In KOZIOL, H.,

Podle některých autorů je hranicí posouzení platnosti právních jednání zůstavitele, tzv. *Schikanenverbot*, zákaz šikany, tj. že neplatná jsou jednání, která jsou v rozporu s dobrými mravy (*gegen die guten Sitten*), ve smyslu ustanovení § 879 ABGB.¹¹⁴

Podle většiny současné rakouské nauky je zůstavitel omezen pro případ dalších pořízení pro případ smrti. Pokud bylo dědickou smlouvou pořízeno v maximálním rozsahu, tj. až do výše tří čtvrtin, je možné odkazy a darováním pro případ smrti zatížit pouze volnou čtvrtinu.¹¹⁵ Je ale možné, aby bylo v dědické smlouvě smluvnímu dědici nařízeno odkaz vydat.¹¹⁶ V názoru na možnost zajištění práva z dědické smlouvy zákazem zcizení (*Veräußerungsverbot*) nebo zákazem zatížení (*Belastungsverbot*) není však rakouská doktrína jednotná,¹¹⁷ jisté ale je, že dědické smlouvy nemohou být zapsány do veřejných knih.¹¹⁸

Je patrné, že rakouská úprava je ve vztahu k zůstavitelovu nakládání s majetkem za života benevolentnější než úprava česká, která umožňuje smluvnímu dědici, aby se dovolal neúčinnosti i takového darování za života zůstavitele, které je s dědickou smlouvou neslučitelné (srovnej ustanovení § 1588 odst. 2 obč. zák.).

Dědickou smlouvu nelze vzhledem k její smluvní povaze jednostranně zrušit nebo odvolat, to však neplatí pro jednostranná poslední pořízení testamentární povahy, která s ní byla spojena (např. odkazy).¹¹⁹ Je možné ji zrušit podle ustanovení o závazcích vzájemnou dohodou. Dohoda smluvních stran musí mít formu notářského zápisu nebo soudního zápisu (*gerichtliches Protokoll*). Další možností je uzavření smlouvy o zřeknutí se dědického práva ve smyslu

BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R., APATHY, P., op. cit. sub 92, výklad k ustanovení § 1252, sub marg. č. 3; WEIß, E. In KLANG, H., GSCHNITZER, F., op. cit. sub 103, str. 931.

¹¹⁴ DOBEŠOVÁ, L. Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy. *Právní fórum*. Praha: C. H. Beck. Roč. 2005, č. 9. ISSN 1214-7966, str. 357; KOCH, B. In KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R. a APATHY, P., op. cit. sub 92, výklad k ustanovení § 1252, sub marg. č. 1, str. 1296.

¹¹⁵ KOCH, B. In KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R., APATHY, P., op. cit. sub 92, výklad k ustanovení § 1252, sub marg. č. 2, str. 1296; shodně PETRASCH, F. In RUMMEL, P., op. cit. sub 113, str. 120;

¹¹⁶ WEIß, E. In KLANG, H., GSCHNITZER, F., op. cit. sub 103, str. 905.

¹¹⁷ Ve prospěch možnosti zajištění dědické smlouvy se vyslovuje KOCH, B. In KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R., APATHY, P., op. cit. sub 92, str. 1297, sub. marg. č. 3; překvapivě vzhledem k výše uvedenému i ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub 91, str. 564 rozdílně PETRASCH, F. In RUMMEL, P., op. cit. sub 113, str. 120.

¹¹⁸ Již Rouček uvádí, že zápis dědické smlouvy není možný, neboť podle ustanovení § 9 knihovního zákon (*Allgemeines Grundbuchsgesetz*) je předmětem zápisu pouze právo. Viz ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub. 91, str. 564, shodně KOCH, B. In KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R., APATHY, P., op. cit. sub 92, str. 1297, sub. marg. č. 3.; PETRASCH, F. In RUMMEL, P., op. cit. sub 113, str. 120.

¹¹⁹ ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub. 91, str. 568.

ustanovení § 551 ABGB.¹²⁰ Další možností je její napadení ze zákonného důvodu (takovým důvodem je např. omyl).¹²¹

V případě rozvodu, prohlášení manželství za neplatné nebo za nicotné dědická smlouva zaniká, ale jen v případě, že z ní nemá prospěch ten z manželů, který rozvod manželství nezavinil. V opačném případě se smluvní dědic může domáhat práv z dědické smlouvy stejně jako v případě smrti druhé smluvní strany (ustanovení § 1266 ABGB).¹²²

1.3.1. Poznámka k novele rakouského dědického práva

Dne 1. 1. 2017 vstoupila v účinnost novela rakouského dědického práva (*Erbrechts-Änderungsgesetz 2015*). Tato změna se týká i ustanovení o dědické smlouvě. Jedná se však o změny týkající se především změny modernizace pravopisu, jazyka, slovesných způsobů a rodů. Nejviditelnější změnou je zrušení ustanovení § 1250 ABGB, které upravovalo přijetí pozůstalosti smluvního dědice omezeného na svéprávnosti. Drobných změn doznalo i ustanovení § 1253, k tomu více v následující části této práce. Pouze zde uvedu, že i přes nahrazení slova „Ehegatte“ (*manžel*) slovem „Vertragspartner“ (*smluvní strana*) mohou dědickou smlouvu nadále uzavřít pouze manželé podle ustanovení § 602 ve spojení s ustanovením § 1249 ABGB v účinném znění. Zajímavostí ve vztahu k tématu této práce je, že nově se omezení rozsahu do výše tří čtvrtin pro dědickou smlouvu (ustanovení § 1253 ABGB), uplatní i pro darování pro případ smrti (*Schenkung auf den Todesfall*).¹²³

¹²⁰ RIERING, W., BACHLER, F., op. cit. sub 92, str. 591.

¹²¹ ECCHER, B., op. cit. sub. 98, str. 93.

¹²² K tomu srovnej ustanovení § 435 an. ABGB.

¹²³ Viz k tomu blíže *Erbrechts-Änderungsgesetz 2015*.

2. K omezení dědické smlouvy

Na úvod této části práce je třeba si položit otázku je-li vůbec při interpretaci českého zákona možné vycházet ze zahraniční právní úpravy a s ní související judikatury a závěrů právní nauky. Mám za to, že ve světle recentních rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky (dále jen „Nejvyšší soud“ nebo též „NS“), to možné je (srovnej např. usnesení NS ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. 22 Cdo 3242/2015 publikované pod R 37/2018; rozsudek NS ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. 25 Cdo 992/2018, publikovaný pod R 99/2019 nebo rozsudek NS ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 26 Cdo 3721/2019, publikovaný pod R 81/2020).¹²⁴

Omezení rozsahu majetku, o kterém lze dědickou smlouvou pořídit (ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák.) považuji za relikv rakouské právní úpravy, který český zákonodárce vnesl do švýcarské koncepce dědické smlouvy. Hlavním důvodem je nejen to, že právě v rámci ABGB byla na našem území dědická smlouva až do roku 1951 (kdy vstoupil v účinnost tzv. střední občanský zákoník) upravena, ale zejména proto, že podobné omezení rozsahu dědické smlouvy švýcarská (nebo např. ani německá) úprava institutu dědické smlouvy neobsahuje.

Ačkoliv důvodová zpráva k občanskému zákoníku rakouský občanský zákoník jako inspirační zdroj přímo neoznačuje, mám za to, že při řešení otázek souvisejících s omezením ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák. je nejen možné, ale i vhodné zohlednit výkladu tohoto ustanovení ve starší české právní vědě a judikatuře a také k to, jak je toto ustanovení vykládáno a aplikováno v Rakousku.

2.1. Obecně k úpravě omezení dědické smlouvy

2.1.1. Český občanský zákoník

Jak bylo již řečeno, dědickou smlouvou není možné pořídit o celé pozůstalosti. Zákonodárce omezuje testovací volnost zůstavitele ustanovením § 1585 odst. 1 občanského zákoníku. Toto ustanovení zní:

*Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle. Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí.*¹²⁵

¹²⁴ Ve všech třech uvedených případech (týkajících se služebnost nezbytné cesty, poškození věci ze svévole nebo škodolibosti, a úpravy nájmu a pachtu) se Nejvyšší soud s ohledem na historický vývoj úpravy, která měla základ v ABGB, použil jako východisko závěry dřívější literatury a judikatury, respektive závěry rakouské nauky a soudní praxe.

¹²⁵ Ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák., pzn. tučně-autor.

S ohledem na to, že je dědická smlouva ve svém poměrně rigidním pojetí zákonem považována za nejsilnější dědický titul, skutečnost, že zákonodárce považoval za nutné omezit takovýmto způsobem pořizovací volnost zůstavitele, vzbuzuje přinejmenším pochybnosti a důvodová zpráva neposkytuje uspokojivé vysvětlení, proč se k takovému omezení přistoupilo. Pouze stroze uvádí, že *se zůstavitel nesmí zcela zbavit práva pořídit individuálně, aby měl možnost povolát dědice nebo odkazovníky [též] mimosmluvně.*¹²⁶ Pro další výklad je nicméně důležité, že pořizovací volnost nesmí být omezena *právem na povinný díl či jiným omezením.*¹²⁷ Toto konkrétní omezení vyjádřené důvodovou zprávou se do konečného znění komentovaného ustanovení nepromítlo.

Jan Dvořák spatřuje v tomto zákonném omezení promítnutí římskoprávní falciánské kvarty. Poukazuje na závěry prvorepublikové nauky, že smysl tohoto omezení je pochybný a sporný.¹²⁸ Šimon Klein uvádí, že ustanovením § 1585 odst. 1 zákon přebírá omezení dědické smlouvy, jak jej znal obecný zákoník občanský.¹²⁹ Nejobsáhleji s v české nauce smyslem omezení výše pozůstalosti, o které je možno dědickou smlouvou pořídit (dále též jen „volná čtvrtina“ či „omezení volné čtvrtiny“), zabývá Petr Bílek, který v něm spatřuje jeden z hlavních důvodů minimální poptávky veřejnosti pořídit o svém majetku pro případ smrti dědickou smlouvou. Upozorňuje, že zákonodárce tímto přístupem vybočuje z převládajícího principu dědického práva preferovat pořizovací volnost a vůli zůstavitele.¹³⁰

¹²⁶ ELIÁŠ, K. a kol. op. cit. sub 2, str. 650.

¹²⁷ Ibidem, str. 650.

¹²⁸ DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 16 a 246.

¹²⁹ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1647.

¹³⁰ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 234.

2.1.2. Obecně k rakouské úpravě omezení dědické smlouvy

Omezení, že dědickou smlouvou lze porýdit tolíko o $\frac{3}{4}$ pozůstalosti obsahoval í rakouský občanský zákoník v ustanovení § 1253:¹³¹

Dědickou smlouvou nemůže se manžel zcela zřící práva pořízovati. Čistá čtvrtina (reiner Viertel), na které nesmí váznouti ani povinný díl (Pflichtteile) někomu náležející, ani jiný dluh, zůstává podle zákona vždy vyhrazena k volnému poslednímu pořízení (freien letzten Anordnung). Neporýdil-li zůstavitel o ní, přece nepřipadne smluvnímu dědici, třeba by byla slíbena celá pozůstalost (Verlassenschaft), nýbrž zákonným dědicům (gesetzlichen Erben).¹³²

Předem je potřeba poukázat na odlišné označení části pozůstalosti, která je předmětem zákonného omezení dědické smlouvy. Zatímco rakouský občanský zákoník tuto část označuje jako čistou čtvrtinu (*reines Viertel*), český občanský zákoník hovoří tolíko o „čtvrtině“. Někteří autoři se zamýšlejí nad tím, zdali se jedná o obsahově stejné pojmy, nebo je-li rozsah ve kterém testovací svobodu omezují, odlišný.¹³³

Původ současné textace ustanovení § 1585 odst. 1 občanského zákoníku můžeme nalézt též ve vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937, konkrétně v ustanovení § 447, jehož znění je téměř totožné jako současná dikce českého občanského zákoníku:

Smlouvou dědickou nelze porýditi o celé pozůstalosti, čtvrtina pozůstalosti zůstává podle zákona volná, aby o ní zůstavitel podle své vůle porýdil, í když byla smlouvou

¹³¹ Rovněž na ustanovení § 1253 ABGB dopadla novela rakouského dědického práva, která vstoupil v účinnost 1. 1. 2017. S ohledem na téma této práce a zejména na to, že změny se týkají pouze modernizace jazyka nebo slovesných tvarů, a celkový smysl ustanovení zůstává stejný, budeme vycházet ze znění, které měl k dispozici í český zákonodárce během rekodifikace občanského práva, tj. z právního stavu k 31. prosinci 2016. Jako příklad změn uvedu drobné změny v pravopisu např. „testieren“–„testiren“, „reiner“–„reines“, „Viertheil“–„Viertel“, slovesném rodu např. „worden wäre“–„wurde“, nejviditelněji pak modernizace výrazy obdobného významu např. „letzten Anordnung“–„letztwilligen Verfügung“, „Schuld“–„Forderung“. K nahrazení slova „Ehegatte“ (manžel) slovem „Vertragspartner“ (smluvní strana) je třeba dodat, že dědickou smlouvou mohou nadále uzavřít pouze manželé podle ustanovení § 602 ve spojení s ustanovením § 1249 ABGB v účinném znění, pzn. překlad-autor.

¹³² Původní originální znění: „Durch den Erbvertrag kann ein Ehegatte auf das Recht, zu testieren, nicht gänzlich Verzicht tun. Ein reiner Viertel, worauf weder der jemanden gebührende Pflichtteile, noch eine andere Schuld haften darf, bleibt kraft des Gesetzes zur freien letzten Anordnung immer vorbehalten. Hat der Erblasser darüber nicht verfügt, so fällt er doch nicht dem Vertragserben, obschon ganze Verlassenschaft versprochen worden wäre, sondern den gesetzlichen Erben zu.“ České znění cit. dle ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub 91, str. 564, pzn. tučně-autor.

¹³³ PLAŠIL, F. Volná čtvrtina podle § 1585 NOZ a povinný díl. In *Ad notam: časopis českého notářství*. Praha: Notářská komora ČR, 2016 (1). ISSN 1211-0558, str. 14.

*zůstavena smluvnímu dědici pozůstalost celá. Chce-li zůstavitel zanechat dědici smluvnímu i tuto čtvrtinu, může tak učiniti jen zvláštním posledním pořizem.*¹³⁴

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku uvádí, že toto ustanovení stručně přebírá znění § 1253 rakouského občanského zákoníku, a že se již neuzívá označení „čistá čtvrtina“, neboť šlo zřejmě o nedorozumění.¹³⁵ Jinými slovy, český zákonodárce tedy převzal textaci československého zákonodárce – byť se k ABGB jako inspiračnímu zdroji úpravy v důvodové zprávě nepřihlásil – a československý zákonodárce vyšel z textace zákonodárce rakouského a dokonce i obecný zákoník občanský jako svůj zdroj označil.

Mám tedy za to, že odlišné označení části pozůstalosti, která má zůstat volná pro další pořizem, (*čistá čtvrtina v. volná čtvrtina*), by z výše uvedených důvodů nemělo být důvodem pro odmítnutí závěrů rakouské, respektive československé doktríny. Konečně i někteří rakouští autoři užívají oba termíny *promiscue*, tedy *reines Viertel* i *freie Viertel*.¹³⁶

Z hlediska jazykového výkladu můžeme taktéž podotknout, že současné znění ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák. vyjadřuje zákaz pořizem nad rámec $\frac{3}{4}$ pozůstalosti imperativem („*Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná*“).¹³⁷ Není bez zajímavosti, že stejně tak je zákaz vyjádřen imperativem v rakouského občanského zákoníku ve znění novely dědického práva („*Ein reines Viertel, [...] muss zur freien letztwilligen Verfügung stehen*“).¹³⁸ Oproti tomu úřední znění původního ustanovení § 1253 ABGB si vystačilo s indikativem („*Ein reiner Viertel, [...] bleibt kraft des Gesetzes zur freien letzten Anordnung*“),¹³⁹ indikativ nalezneme též u překladu, jak jej uvádí Rouček. Stejně tak československý vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 („*čtvrtina pozůstalosti zůstává podle zákona volná*“).¹⁴⁰ Je otázkou, z jakého důvodu, nicméně Rouček i přesto považuje omezení čisté čtvrtiny za ustanovení kogentní,¹⁴¹ nejspíš tedy není potřeba ani této nuanci přikládat zvláštní význam co do povahy a rozsahu omezení.

¹³⁴ KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2021. ISBN 978-80-87439-48-7, str. 204, pzn. tučně-autor.

¹³⁵ *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1937*, sněmovní tisk č. 844 Poslanecké sněmovny ČSR, str. 291. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné online z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_23.htm> [cit. 18. 6. 2023].

¹³⁶ Srovnej ECCHER, B., op. cit. sub 98, str. 92 an.

¹³⁷ Ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák., pzn. tučně-autor.

¹³⁸ Ustanovení § 1253 ABGB v účinném znění, pzn. tučně-autor.

¹³⁹ Ustanovení § 1253 ABGB v původním znění (ke 31. 12. 2016), pzn. tučně-autor.

¹⁴⁰ VLN 1937, pzn. tučně-autor.

¹⁴¹ ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub 91, str. 565.

Již několikrát jsem uvedl, že původ omezení volné čtvrtiny v současné české právní úpravě spatřuji v ustanovení § 1253 ABGB, potažmo ve vládním návrhu osnovy občanského zákoníku z roku 1937, která ze znění ABGB vycházela. Považuji za důležité na tomto místě připomenout zjištění z historického exkurzu, a sice, že omezení volné čtvrtiny v materii samotného ABGB vychází z podobného omezení rozsahu dědické smlouvy jak bylo upraveno v západohaličském občanském zákoníku. Konkrétně se jednalo o ustanovení § 523 západohaličského zákoníku, které znělo:

*Dědickou smlouvou se nikdo nemůže zcela vzdát práva pořídit závěť. **Přinejmenším jedna čtvrtina** (Wenigstens ein Viertel) majetku musí být **vyhrazena pro poslední pořízení**. Tato čtvrtina však musí být zcela **volná** (ganz frei sein) a nesmí na ní váznout ani povinný díl někomu náležející, ani žádný jiný dluh.¹⁴²*

Tato textace se nadále vyvíjela během dalších kodifikačních prací zejména pod vlivem připomínek vnitrorakouského apelačního soudu, hornorakouské kodifikační subkomise a Franze Zeillera. Konkrétně Zeillerovy připomínky směřovaly k otázce platnosti dědické smlouvy, pokud v ní bude pořízeno o více než třech čtvrtinách pozůstalosti. Dále uvažoval, jak bude naloženo se čtvrtou čtvrtinou, pokud o ní nebude pořízeno zvlášť závětí, zdali případně dědicům zákonným, či dědici smluvnímu, který byl povolán k celé pozůstalosti.¹⁴³ Jak se tyto postřehy promítly do úpravy ustanovení § 1253 ABGB jsem již uvedl. Pro shrnutí připomenu, že bylo vysloveně stanoveno, že čtvrtá čtvrtina případně dědicům ze zákona, i kdyby byla přislíbena smluvnímu dědici. Otázce platnosti dědické smlouvy, kterou bylo překročeno zákonné omezení jejího rozsahu se budu samostatně věnovat ve srovnávací.

Ve vztahu k samotnému omezení volné čtvrtiny se Zeiller vyjádřil, že ji považuje za ochranu zůstavitele, *který by se v důsledku vášně nebo lichotek často nechal svést k nadměrné a následně litované štědrosti vůči druhému manželovi, a třebaže, že se práva zřekne, si ponechal čtvrtinu dědictví.*¹⁴⁴ Celkově se ale stará nauka k volné čtvrtině stavěla rozpačitě. František

¹⁴² Originální znění ustanovení § 523 GBGB: „Niemand kann durch einen Erbvertrag auf das Recht zu testiren gänzlich Verzicht thun. Wenigstens ein Viertel des Vermögens muß der letztwilligen Verordnung vorbehalten werden. Dieses Viertel muß aber ganz frei sein: und es darf weder der Jemanden gebührende Pflichttheil, noch eine andere Schuld darauf haften.“ Cit. dle KRČMÁŘ, J. 1920, op. cit. sub 88, str. 44, pzn. překlad-autor, tučně-autor.

¹⁴³ Viz KRČMÁŘ, J., 1920, op. cit. sub 88, str. 44–45.

¹⁴⁴ Originální znění: „Über dies aber verwahren das Gesetz den, Ehegatten der sich durch Leidenschaft oder Schmeicheleien oft zu einer Übermäßigen, in der Folge bereuten, Freigebigkeit gegen den Ehegatten stets, ungeachtet aller Verzichtleistung ein reiner Vierteil der Erbs.“ Cit. dle ZEILLER, F., op. cit. Sub 13, str. 638.

Rouček spatřuje smysl omezení výše pozůstalosti, o které je možno dědickou smlouvou pořídit, aby čtvrtina zůstaviteli zbyla k volnému pořízení pro případ smrti.¹⁴⁵ Unger ji stroze označil za nepřesnou textaci.¹⁴⁶ Jan Krčmář v publikaci *Právo občanské, díl V, Právo dědické* uvádí, že smysl tohoto omezení je pochybný a sporný¹⁴⁷ a dále jej nerozebírá. Kriticky se ale mimo jiné i tomuto ustanovení věnuje v příspěvku k připravované reformě občanského práva.¹⁴⁸ Krčmář dovozuje, že sousloví „čistá čtvrtina“ má vyznám jako „čtvrtina čisté pozůstalosti“, uvádí, že ale není jasné, zdali na této čtvrtině nemohou váznout žádná břemena (tj. ani povinný díl nepominutelného dědice), nebo pouze břemena z vůle zůstavitele.¹⁴⁹ Uzavírá, že [tehdejší] pojetí dědické smlouvy je pouhým *pozůstatkem* představ o dědické smlouvě, která není kompatibilní se současnou představou o povaze univerzální sukcese. Zdůrazňuje, že je sporné, aby byl zůstavitel omezen v pořízení o celém svém majetku pro případ smrti, když je mu umožněno, aby všechen svůj majetek daroval mezi živými, ve smyslu ustanovení § 944 ABGB.¹⁵⁰

Zástupci současné rakouské nauky považují ustanovení § 1253 ABGB za sporné zejména ve vztahu k výpočtu této *reines Viertel*, čisté čtvrtiny, a k úmyslu zákonodárce se většinou nevyjadřují.¹⁵¹

Jak je patrné z výše uvedeného, ustanovení § 1585 odst. 1 občanského zákoníku je jedním z úskalí současné úpravy dědické smlouvy. Stejně bylo toto ustanovení považováno za sporné i za účinnosti ABGB. Právní věda s tímto ustanovením spojuje zejména tři sporné otázky, kterými se budu v dalším textu blíže zabývat:

1. *K jakému okamžiku bude určena výše základu, ze kterého bude vypočtena volná čtvrtina?*
2. *Z jakého základu budeme při výpočtu volné čtvrtiny vycházet?*
3. *Jaké budou důsledky překročení omezení na platnost dědické smlouvy?*

¹⁴⁵ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub 91, str. 566, pzn. překlad-autor.

¹⁴⁶ UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Sechster Band. Das österreichische Erbrecht.* Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1871, § 26, sub. marg. č. 17.

¹⁴⁷ KRČMÁŘ, J., ANDRES, B. *Právo občanské. V, Právo dědické.* 3. dopl. vyd. Praha: Všeherd, 1937, str. 52.

¹⁴⁸ KRČMÁŘ, J., 1920, op. cit. sub 88, zejména str. 42 a následující.

¹⁴⁹ KRČMÁŘ, J., 1920, op. cit. sub 88, str. 43.

¹⁵⁰ Ustanovení § 944 ABGB zní: „*Neobmezený vlastník může, dbaje zákonných předpisů, darovati třeba celého své nynější jmění. Smlouva však, kterou by někdo rozdal jmění budoucí, platí jen potud, pokud nepřesahuje polovinu tohoto jmění.*“

¹⁵¹ Srovnej ECCHER, B., op. cit. sub 98, str. 92; SOLOMON, D. In BURANDT, W., ROJAHN, D. *Erbrecht. 4. Aufgabe.* In Beck-online [právní informační systém]. C.H.BECK [cit. 31.8.2023]. ISBN 978-3-406-77039-5, sub. 93;

2.2. K okamžiku určení výše pozůstalosti

Předem je potřeba se zabývat otázkou, k jakému bodu v čase budeme vztahovat výši pozůstalosti pro výpočet volné čtvrtiny. V zásadě v úvahu přicházejí jen dva okamžiky, ke kterým můžeme určení výše pozůstalosti vztáhnout. A sice okamžik sepsání notářského zápisu o dědické smlouvě, nebo okamžik smrti zůstavitele.

2.2.1. Český občanský zákoník

Jan Dvořák uvádí, že jelikož není možné, aby zůstavitel věděl, jak velký bude jeho majetek ke dni úmrtí, je potřeba vycházet z toho, že omezení tří čtvrtin výše pozůstalosti je potřeba dodržet ke dni sepsání notářského zápisu o dědické smlouvě.¹⁵² Zdůvodnění uvádí na příkladu, že pakliže by zůstavitel dědickou smlouvou pořídil o určité věci (tj. nikoli o podílu na pozůstalosti), jejíž hodnota k okamžiku sepsání smlouvy nepřesahuje $\frac{3}{4}$ pozůstalosti, mohla by nastat situace, kdy zůstavitel za svého života část pozůstalosti pozbude, a tedy se sníží výše pozůstalosti, o které může být v intencích ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák. dědickou smlouvou pořízeno, a toto překročí by způsobilo neplatnost celé dědické smlouvy.¹⁵³ Tento názor sdílí též Martin Šešina, a to s tím zdůvodněním, že zůstavitel má *ex lege* právo disponovat s volnou čtvrtinou pozůstalosti ještě za svého života.¹⁵⁴

Oproti tomu Šimon Klein za rozhodný okamžik pro určení výše pozůstalosti považuje smrt zůstavitele, neboť až tou se zůstavitelovo jmění stává pozůstalostí. Zároveň uvádí, že jiný postup nedává z hlediska účelu tohoto ustanovení smysl.¹⁵⁵ Stejně tak i Petr Bílek vztahuje určení výše pozůstalosti k okamžiku smrti zůstavitele zejména proto, že tato bude posuzována až v rámci řízení o pozůstalosti a soud (tj. notář-soudní komisař) by jen stěží zjistil výši jmění zůstavitele k době sepsání notářského zápisu o dědické smlouvě.¹⁵⁶ Ve prospěch okamžiku smrti zůstavitele jako rozhodné doby pro určení výše pozůstalosti obdobně argumentují též Jiří Svoboda a Ondřej Klička.¹⁵⁷

2.2.2. Rakouský občanský zákoník

Na rozdíl od české právní vědy, tuto otázku současná rakouská nauka neřeší. K výpočtu výše čisté čtvrtiny uvádí, že se počítá z pozůstalosti. Bernhard Koch stroze poznamenává, že čistá čtvrtina, která má být ponechána volná, se vypočítá z majetku dostupného v době

¹⁵² DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 16, str. 16 a 246.

¹⁵³ Ibidem, str. 16.

¹⁵⁴ ŠEŠINA, M. In ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L. DOBIÁŠ, P., op. cit. sub 16, str. 99.

¹⁵⁵ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1647.

¹⁵⁶ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 235.

¹⁵⁷ SVOBODA, J., KLIČKA, O., op. cit. sub 28, str. 88.

dědictví.¹⁵⁸ O tom, že by otázka stanovení okamžiku k určení výše pozůstalosti pro výpočet čisté čtvrtiny byla sporná, nehovoří Eccher, ani Solomon.¹⁵⁹

2.2.3. Dílčí závěr

Z výše uvedeného výkladu vyplývá, že podle převládajícího názoru se výše základu, ze kterého se vypočte volná čtvrtina, určí k okamžiku smrti zůstavitele. V přístupu, že tímto okamžikem je doba sepsání dědické smlouvy, jsou Dvořák a Šešina v české právní vědě osamoceni, ve staré literatuře a současné rakouské nauce se tyto úvahy nevyskytují vůbec.

Mám za to, že v této otázce je třeba vycházet především z textu zákona. Zákon jasně uvádí, že „čtvrtina **pozůstalosti** musí zůstat volná.“¹⁶⁰ Jmění zůstavitele se stává pozůstalostí až jeho smrtí, proto i rozhodným časovým údajem pro určení základu pro výpočet volné čtvrtiny musí být smrt zůstavitele.

Pokud by bylo záměrem zákonodárcovým, aby se nevycházelo z výše pozůstalosti, byl by jistě použil odlišné terminologie, podobně jako v ustanovení § 1588 odst. 1 věta první obč. zák. (*aby [zůstavitel] se svým **majetkem** nakládal za svého života dle libosti*) nebo ustanovení § 1589 odst. 1 obč. zák. (*zůstavitel převede na smluvního dědice **majetek** již za svého života [...] nepřevodl-li zůstavitel všechn svůj **majetek**, anebo získá-li po převodu další **majetek***).¹⁶¹

Pokud bychom přijali tezi, že rozhodným okamžikem má být doba sepsání notářského zápisu, lze si jen stěží představit, jak by v řízení o pozůstalosti soud (notář-soudní komisař) zjišťoval, s možným odstupem několika desítek let, jaká byla výše jmění zůstavitele k sepsání dědické smlouvy. Tento přístup by zároveň značně znevýhodnil smluvního dědice, když podle ustanovení § 1588 odst. 1 věta první obč. zák. může zůstavitel se svým majetkem za života nadále nakládat dle libosti (byť s korektivem ustanovení § 1588 odst. 2 obč. zák.) a výše volné čtvrtiny by se určila k okamžiku sepsání dědické smlouvy.

Budeme-li vycházet z jazykového, logického, ale i srovnávacího výkladu a převládajícího názoru české i rakouské nauky, můžeme uzavřít, že okamžikem, k němuž bude určena výše základu pro výpočet volné čtvrtiny, je okamžik smrti zůstavitele.

¹⁵⁸ KOCH, B. In KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R., APATHY, P., op. cit. sub 92, str. 1297.

¹⁵⁹ Srovnej ECCHER, B., op. cit. sub 98, str. 91–93; SOLOMON, D. In BURANDT, W. ROJAHN, D., op. cit. sub 151, sub. 93.

¹⁶⁰ Ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák., pzn. tučně-autor.

¹⁶¹ Ustanovení § 1588 odst. 1 a ustanovení § 1589 odst. 1 obč. zák., pzn. tučně-autor.

2.3. K základu výpočtu volné čtvrtiny

2.3.1. Český občanský zákoník

V otázce, z jakého základu se bude při výpočtu čtvrtiny, která musí zůstat volná, vycházet, není doktrína jednotná.

K povinnému dílu nepominutelných dědiců je třeba poznamenat, že právo na povinný díl zakládá nepominutelnému dědici ustanovení § 1642 ve spojení s § 1648 obč. zák. Jak se podává z ustanovení § 1643 odst. 1 obč. zák., nepominutelnými dědici jsou podle českého občanského zákoníku děti zůstavitele, a pokud tyto nedědí, tak jejich potomci. Nezletilý nepominutelný dědic musí dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Zletilý nepominutelný dědic pak alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu.¹⁶²

Nepominutelný dědic má právo na peněžní částku, která se rovná hodnotě jeho povinného dílu (ustanovení § 1654 odst. 1 obč. zák.). Při výpočtu výše povinného dílu se postupuje podle ustanovení § 1654 a následujících obč. zák. Od majetku v pozůstalosti se odečtou dluhy a další závady, které na majetku vázly už v době zůstavitelovy smrti, případně se zohlední započtení na povinný díl podle ustanovení § 1660 a 1661 obč. zák. Naopak se nezohlední odkazy a jiné závady vznikající z pořízení pro případ smrti (ustanovení § 1656 odst. 1 věta první obč. zák.).¹⁶³

Jan Dvořák vychází z toho, že podle ustanovení § 1475 odst. 2 obč. zák. tvoří pozůstalost *celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci*. Jméno osoby pak podle ustanovení § 495 obč. zák. tvoří souhrn jejího majetku, tj. všeho, co osobě patří, a jejích dluhů. Nicméně o tom, k tíži kterých dědiců je povinný díl, se nezmiňuje a k samotnému postupu výpočtu více neuvádí.¹⁶⁴

Petr Bílek uvádí, že základem pro výpočet volné čtvrtiny je hrubá pozůstalost, tj. obvyklá cena aktiv zůstavitele, přičemž dluhy a případný povinný díl nepominutelných dědiců jdou k tíži všech dědiců, a to v rozsahu dle jejich dědických podílů. Dodává, že smyslem ustanovení není ochrana dědiců či nepominutelných dědiců, nýbrž zůstavitele, a proto není

¹⁶² K tomu viz blíže např. SVOBODA, J. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-869-6, str. 373–379.

¹⁶³ K tomu viz blíže např. SVOBODA, J., In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 162, str. 417–439.

¹⁶⁴ Srovnej DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 16, 245 a 246.

důvod, aby volná čtvrtina byla zcela nezatížená a smluvní dědic by byl vůči zákonným či závětním dědicům znevýhodněn v tom smyslu, že by dluhy i povinný díl šly k jeho tíži.¹⁶⁵

Šimon Klein upřednostňuje restriktivní gramatický výklad, a tedy usuzuje, že výše volné čtvrtiny se vypočte z aktiv pozůstalosti (tj. hrubé pozůstalosti), a za dluhy a případné povinné díly budou dědicové odpovídat podle svých dědických podílů.¹⁶⁶

Petr Bezouška zastává názor, že základem pro výpočet volné čtvrtiny pozůstalosti je čistá hodnota pozůstalosti, pokud by tomu tak nebylo, považuje to *de facto* za porušení zákazu jednostranné změny obsahu dědické smlouvy, neboť pokud by za dluhy pozůstalosti odpovídal pouze smluvní dědic, mohlo by dojít k jeho znevýhodnění ve prospěch dědice závětního.¹⁶⁷ Dále považuje za účelné smyslu ustanovení § 1585 občanského zákoníku, aby zůstavitel mohl rozhodnout neomezen dědickou smlouvou nebo právy nepominutelných dědiců. Hovoří tak ve prospěch co nejširší testovací svobody zůstavitele, kterou považuje za hlavní a jediný smysl komentovaného ustanovení – tedy, aby povinnost úhrady povinného dílu stíhala pouze smluvního dědice, respektive stíhala závětního (zákonného) dědice pouze nad volnou čtvrtinu.¹⁶⁸

Mohu shrnout, že v české právní vědě můžeme rozlišit tři hlavní způsoby výpočtu volné čtvrtiny. Jak popíšu níže obdobně je tomu i v poměrech rakouského občanského zákoníku. Na závěr této části uvedu pro větší názornost jednotlivé postupy konkrétní příklady při výpočtu, což poslouží jako základ pro mou argumentaci, který z postupů je podle mého názoru nejvhodnějším.

2.3.2. Rakouský občanský zákoník

K výpočtu čtvrtiny František Rouček uvádí, že se vypočte z výše pozůstalosti ponížené o dluhy – a to ty, které vznikly za zůstavitelova života, tak dluhy pozůstalosti – a případný povinný díl nepominutelných dědiců. Při určení základu se nezohlední odkazy.¹⁶⁹ Stejně popisuje postup výpočtu čisté čtvrtiny i Robert Mayr-Harting a zdůrazňuje, že tím pádem $\frac{3}{4}$ pozůstalosti, o které zůstavitel může v intencích ustanovení § 1253 věty druhé obecného zákoníku občanského pořídit, budou předmětem dědické smlouvy jen tehdy, když zde nebudou

¹⁶⁵ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 236.

¹⁶⁶ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1648.

¹⁶⁷ BEZOUŠKA, P. Jak se určuje volná čtvrtina pozůstalosti u dědické smlouvy? In BEZOUŠKA, P., HAVEL, B. *Srovnávací komentář*. In ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 31.8.2023].

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub 91, str. 565.

nepominutelní dědicové.¹⁷⁰ Ze starších autorů obdobně postupují též Josef Krainz, Horaz Krasnopolski, či Joseph Unger.

Můžeme shrnout, že stará literatura byla ve vztahu k rozhodnému základu pro výpočet čtvrtiny, která má zůstat volná, jednotná. Oproti tomu v soudobé rakouské nauce, vezmeme-li v úvahu, že zde institut dědické smlouvy existuje již více než 200 let v nezměněné podobě, již shoda stran určení výše čisté čtvrtiny nepanuje.

Postup při výpočtu této čtvrtiny pozůstalosti je sporný zejména s ohledem na znění ustanovení § 1253 věty druhé ABGB, podle kterého na volné čtvrtině nesmí váznout ani povinný díl, ani jiný dluh. Rakouská doktrína vymezila tři přístupy, jak při výpočtu čisté čtvrtiny pozůstalosti postupovat.¹⁷¹

Podle prvního se jako základ použijí pouze aktiva pozůstalosti. V tomto případě jdou všechny dluhy zůstavitele, dluhy pozůstalosti a rovněž povinný díl k tíži smluvního dědice.¹⁷² Tento přístup zastávají především Winfried Kralik a Wilhelm Brauneder, ale jak poznamenává Franz Petrasch, bez přesvědčivého zdůvodnění.¹⁷³

Podle druhého přístupu se zohlední dluhy zůstavitele a dluhy pozůstalosti, v tomto případě se tedy jedná o tzv. čistou pozůstalost. Odečteme-li dluhy zůstavitele a dluhy dědictví, postihuje nárok nepominutelných dědiců pouze smluvního dědice, zatímco ostatní dluhy pozůstalosti nesou všichni v poměru svých dědických podílů.¹⁷⁴ Herbert Zemen (podobně jako již dříve Krčmář) soudí, že „ostatními dluhy“ (*anderen Schulden*) v ustanovení § 1253 věty druhé ABGB nejsou myšlena obecně všechna pasiva pozůstalosti, nýbrž pouze pohledávka smluvního dědice. Jinými slovy, že při výpočtu čisté čtvrtiny mají sice být zohledněny dluhy zůstavitele a dluhy pozůstalosti, nikoli však povinný díl nepominutelného dědice.¹⁷⁵ K tomuto výkladu se přiklání též Bernhard Eccher, který navíc upozorňuje, že pokud by se i povinný díl zohlednil při určení základu pro výpočet výše čisté čtvrtiny, jednalo by se o totožný postup dle obecných ustanovení, a nebylo by tedy třeba speciální úpravy ustanovení § 1253 věty druhé ABGB. Má za to, že je smyslem tohoto ustanovení a záměrem zákonodárce, aby čistá čtvrtina nebyla zatížena nárokem na povinný díl.¹⁷⁶

¹⁷⁰ MAYR-HARTING, R. *Soustava občanského práva. Svazek II, Právo obligační; Právo rodinné; Právo dědické*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-563-7, str. 67.

¹⁷¹ SOLOMON, D. In BURANDT, W., ROJAHN, D., op. cit. sub 151, sub. 93.

¹⁷² ECCHER, B., op. cit. sub 98, str. 92.

¹⁷³ PETRASCH, F. In RUMMEL, P., op. cit. sub 113, str. 122.

¹⁷⁴ ECCHER, B., op. cit. sub 98, str. 92.

¹⁷⁵ ZEMEN, H. Erbvertrag, reines Viertel und Pflichtteilsansprüche. In *Österreichische Notariatszeitung*, 1988, str. 29.

¹⁷⁶ ECCHER, B., op. cit. sub 98, str. 93.

Konečně, podle třetího přístupu se zohlední i nárok na povinný díl nepominutelného dědice. V tomto případě i za povinný díl nepominutelných dědiců odpovídají všichni oprávnění a to v závislosti na výši svého podílu na pozůstalosti. K tomuto přístupu, ze kterého vycházela též stará literatura (viz výše), se přiklání většina současných autorů, namátkou Peter Bydlinski, Raimund Bollenberger, Benhard Koch, či Franz Petrasch.

Dále je potřeba zdůraznit, že obecný zákoník občanský stanoví pro onu čtvrtou čtvrtinu pozůstalosti *ex lege* odkaz zákonným dědicům. Pokud zůstavitel o zbývající čtvrtině zvlášť nepořídil, připadla čtvrtina pozůstalosti zákonnému dědici. Toto bylo důležité zohlednit, pokud tímto dědicem je nepominutelný dědic, neboť v takovém případě tato čtvrtina konzumuje jeho povinný díl. Povinný díl se proto v tomto případě neodčítá od základu, ze kterého má být čtvrtina vypočítána.¹⁷⁷ Tento závěr, ke kterému konečně dospěla i prvorepubliková doktrína,¹⁷⁸ byl potvrzen (potvrzen ve vztahu k Roučkovi, předchází ve vztahu k Petraschovi) rozsudkem rakouského Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 1938, sp. zn. 3 Ob 186/38.¹⁷⁹

Závěrem můžeme tedy uzavřít, že česká i rakouská nauka rozlišuje tři přístupy, z jakého základu při výpočtu volné čtvrtiny vycházet. Jedná se o hrubou hodnotu pozůstalosti, tj. obvyklou cenu aktiv pozůstalosti; čistou hodnotu pozůstalosti, tj. obvyklou cenu aktiv pozůstalosti poníženou o pasiva zůstavitele bez zohlednění případného povinného dílu nepominutelných dědiců; nebo čistou hodnotu pozůstalosti po odražení povinného dílu nepominutelných dědiců.

Výše uvedené rozdílné přístupy nejlépe uvedu na příkladu. Pro zjednodušení pomineme, že podle rakouského občanského zákoníku je výše povinného dílu nepominutelného dědice odlišná, a při výpočtu budeme pro zjednodušení postupovat podle české právní úpravy:

Zůstavitel zanechal manželku a zletilého syna. S manželkou zůstavitel uzavřel dědickou smlouvu na $\frac{3}{4}$ majetku, ke zbývající $\frac{1}{4}$ povolal jako dědice svého bratra. Aktiva pozůstalosti činí 1.000.000 Kč (hrubá pozůstalost), pasiva pozůstalosti činí 200.000 Kč. Čistá pozůstalost je 800.000 Kč, povinný díl zletilého nepominutelného dědice činí 100.000 Kč ($\frac{1}{2} \times \frac{1}{4} \times 800.000$ Kč).

¹⁷⁷ PETRASCH, F. In RUMMEL, P., op. cit. sub 113, str. 1254.

¹⁷⁸ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. 91, str. 565.

¹⁷⁹ „Zásada, že dědic ze závěti musí započíst svůj dědický podíl ze závěti na svůj povinný díl, platí i v případě, že nárok na povinný díl nesměruje proti závětnímu dědici, ale proti smluvnímu dědici.“ Rozsudek OGH ze dne 30. 3. 1938, sp. zn. 3 Ob 186/38.

Za první: V prvním případě jako základ pro výpočet volné čtvrtiny použijeme výši hrubé pozůstalosti, tj. $1.000.000 \text{ Kč} : 4 = 250.000 \text{ Kč}$. Ze zbývajících 750.000 Kč musí smluvní dědic hradit pasiva pozůstalosti a povinný díl. Celkem smluvní dědic tedy obdrží 450.000 Kč.

Za druhé: V druhém případě od výše aktiv pozůstalosti odečteme pasiva pozůstalosti a tuto sumu (čistou pozůstalost), použijeme jako základ pro výpočet volné čtvrtiny, tj. $800.000 \text{ Kč} : 4 = 200.000 \text{ Kč}$. Povinný díl jde k tíži smluvního dědice, kterému tedy ve výsledku zůstane 500.000 Kč.

Za třetí: Ve třetím případě volnou čtvrtinu vypočteme ze základu po odečtení pasiv pozůstalosti a odražení povinného dílu nepominutelného dědice, tj. $700.000 : 4 = 175.000 \text{ Kč}$. Smluvní dědic obdrží 525.000 Kč.

Závěrem je třeba doplnit, že postup výpočtu který v české nauce prosazují Šimon Klein a Petr Bílek, kde jako výpočet základu poslouží hrubá pozůstalost a za dluhy a povinné díly budou dědicové (čti smluvní dědic a dědic volné čtvrtiny), odpovídat ve výši svých dědických podílů v ideálním případě v poměru 3:1, je de facto totožný postupu popsaném shora „Za třetí“. Výši volné čtvrtiny vypočteme z hrubé pozůstalosti, tj. $1.000.000 \text{ Kč} : 4 = 250.000 \text{ Kč}$. Smluvní dědic bude dědicem zbývajících 750.000 Kč, dědic volné čtvrtiny pak 250.000 Kč. Celková výše dluhů a povinného dílu je v součtu 300.000 Kč, za které budou dědicové odpovídat podle svých dědických podílů, tj. smluvní dědic ve výši 225.000 Kč a dědic volné čtvrtiny 75.000 Kč. Smluvní dědic a dědic volné čtvrtiny tedy obdrží 525.000 Kč, respektive 175.000 Kč.

Na výše uvedených příkladech můžeme ukázat, jak se výše majetku, o kterém zůstavitel ve smyslu komentovaného ustanovení může pořídit podle „*své zvlášť projevené vůle*“ proměňuje v závislosti na zohlednění či nezohlednění pasiv pozůstalosti a povinného dílu nepominutelného dědice.

2.3.3. Dílčí závěr

Jak jsem uvedl výše, nauka je v otázce výpočtového základu volné čtvrtiny rozpolcena, a přestože je převládajícím názorem jak v české, tak rakouské literatuře, že tímto základem je čistá pozůstalost po odražení povinného dílu, jsem toho názoru, že toto není dostačující podklad, abychom mohli tento přístup označit za ten, podle kterého by mělo být v praxi postupováno. Zejména pak proto, že se česká doktrína téměř nezabývala otázkou rozporu znění zákona a důvodové zprávy. Připomeňme, že k ustanovení § 1585 obč. zák. důvodová zpráva uvádí:

*...ani dědickou smlouvou se zůstavitel zcela nesmí zbavit práva pořídit individuálně. Z toho důvodu mu má být ponechána volná čtvrtina pozůstalosti, aby k ní mohl povolat dědice nebo odkazovníky mimosmluvně. Má-li být tato část pozůstalosti podle výslovného předpisu v § 1585 zůstat volná tak, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle, **nesmí být jeho pořizovací volnost omezena právem na povinný díl či jiným omezením.**¹⁸⁰*

Důvodová zpráva může být ve smyslu historického výkladu doplňujícím vodítkem zejména v případech, kdy je text zákona nejasný. Tento postup není podle mého názoru v případě omezení dědické smlouvy obhajitelný. Je potřeba poukázat na to, že textace ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák. zůstala po celou dobu legislativního procesu nezměněna, totožné je i znění důvodové zprávy. Můžeme si klást otázku, co je příčinou tohoto rozdílu, když zákon nezmiňuje, že by volná čtvrtina neměla být omezena právem na povinný díl ani jiným omezením, nicméně skutečnost, že tento extenzivní výklad důvodová zpráva obsahuje, není podle mého názoru dostatečným základem, abychom tento postup výpočtu upřednostnili.

Jak jsem uvedl již výše [viz oddíl I. b) této kapitoly], znění sporného ustanovení téměř přebírá textaci ustanovení § 447 vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937, které, jak uvádí důvodová zpráva k VLN 1937, přebírá textaci ustanovení § 1253 obecného zákoníku občanského. S tímto zdůvodněním by bylo možné převzít závěry staré literatury, které jsou zároveň převažujícím názorem současné rakouské i české nauky, a jako základ výpočtu použít čistou pozůstalost po odražení povinného dílu (tj. výše „za třetí“).

Je třeba najít rovnováhu mezi právem zůstavitele pořídit podle své zvlášť projevené vůle o čtvrtině pozůstalosti na straně jedné a právem na pozůstalost smluvního dědice na straně druhé. Je třeba připomenout, že právo smluvního dědice je již tak omezeno ustanovením 1588 odst. 1 obč. zák., podle kterého může zůstavitel nakládat za svého života dle libosti, (byť s korektivem ustanovení 1588 odst. 2 obč. zák.). Omezení volné čtvrtiny tuto rovnováhu ještě více vychyluje v neprospěch smluvního dědice.

Na výše uvedených příkladech je patrné, že největší rozsah majetku může zůstavitel ovlivnit, pokud by se volná čtvrtina počítala z hrubé pozůstalosti (viz výše „za první“). Naopak pozůstalost v nejvyšším rozsahu smluvní dědic získá, poslouží-li jako základ výpočtu čistá pozůstalost po odražení povinného dílu.

¹⁸⁰ ELIÁŠ, K. a kol., op. cit. sub 2, str. 650., pzn. tučně-autor.

Mám za to, že je potřeba brát ohled na dvojí povahu dědické smlouvy, tj. jako pořízení pro případ smrti, tak i smlouvy. Tato smlouva sice má do jisté míry znaky smlouvy odvážné, to však nic nemění na tom, že bychom extenzivním výkladem komentovaného ustanovení měli *a priori* znevýhodnit smluvního dědice vůči dědici závětnímu (respektive zákonnému). Lze si představit situaci, kdy zůstavitelovy dluhy dosáhnou té výše, že po jejich uhrazení zůstane jen na vyplacení volné čtvrtiny, respektive její části. Toto by zároveň mohlo být považováno za nepřipustnou jednostrannou změnu dědické smlouvy (shodně též Bezouška).¹⁸¹

Oproti tomu povinný díl nepominutelného dědice je odlišného charakteru. Smluvní dědic zpravidla bude mít, nebo by mít měl, představu o výši povinného dílu, respektive o existenci nepominutelných dědiců, již v době sepsání dědické smlouvy. Proto by povinný díl měl jít k tíži výlučně smluvního dědice.

Jsem si vědom toho, že se do jisté míry jedná o řešení kompromisní, ale považuji jej za spravedlivé jak ze strany testovací svobody zůstavitele, tak i očekávání a práv smluvního dědice.

2.4. K překročení omezení volné čtvrtiny

2.4.1. Český občanský zákoník

Zákon spojuje s překročením tří čtvrtin, do jejichž výše může být podle omezení ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák. dědickou smlouvou pořízeno, se sankcí neplatnosti smlouvy podle ustanovení § 1591 obč. zák.

Zároveň je ustanovení § 1591 *in fine* obč. zák. zvláštní obdobou *salvatorské klauzule* ustanovení § 576 obč. zák.¹⁸² pro dědickou smlouvu, když stanoví, že dědická smlouva, která je neplatná pro nedostatek formy nebo nesplnění podmínek ustanovení § 1584 a 1585, může mít platnost závěti, pokud má všechny náležitosti závěti.

Pokud bude dědická smlouva sepsána formou notářského zápisu, a neplatnost bude způsobena porušením ustanovení § 1585 občanského zákoníku, z ustanovení § 1591 obč. zák. vyplývá, že je neplatná.

Jan Dvořák tuto neplatnost považuje za neplatnost relativní, neboť ji zákon stanoví na ochranu zájmu konkrétní osoby – zůstavitele. Pokud zůstavitel námitku neplatnosti vůči smluvnímu dědici ve smyslu ustanovení § 586 občanského zákoníku nevznese, Dvořák

¹⁸¹ BEZOUŠKA, P., op. cit. sub 167.

¹⁸² Ustanovení § 576 obč. zák. zní: „*Týká-li se důvod neplatnosti jen takové části právního jednání, kterou lze od jeho ostatního obsahu oddělit, je neplatnou jen tato část, lze-li předpokládat, že by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části [...].*“

považuje dědickou smlouvu za platnou a smluvnímu dědici případně celá pozůstalost, respektive i ta část, jež přesahuje hodnotu tří čtvrtin pozůstalosti, pokud k ní byl dědickou smlouvou povolán. Nicméně i přesto do doby, kdy tato otázka bude vyřešena judikaturou doporučuje, aby byla dědická smlouva pořízena s ponecháním volné čtvrtiny.¹⁸³

Oproti tomu Petr Bílek a Václav Bednář dovozují, že dědická smlouva je v rozsahu, ve kterém převyšuje zákonné omezení, absolutně neplatná, neboť považují *zájem na testovací svobodě člověka*, který je smyslem omezení volné čtvrtiny, za součást veřejného pořádku, který zákonodárce chrání právě pod hrozbou absolutní neplatnosti.¹⁸⁴ Bílek dodává, že koncepce absolutní neplatnosti lépe poslouží účelu zákona, tj. ochrany zůstavitele a jeho možnosti pořídit o čtvrtině pozůstalosti mimosmluvně.¹⁸⁵ K tomuto výkladu se přiklání též Šimon Klein.¹⁸⁶

Pro úplnost dodejme, že všichni shora uvedení autoři považují dědickou smlouvu, kterou bylo pořízeno nad rámec tří čtvrtin pozůstalosti za neplatnou, ať už absolutně, nebo relativně, pouze v té části, ve které dědická smlouva překračuje toto omezení.

Autoři zastávající teorii absolutní neplatnosti dědické smlouvy v části převyšující zákonné omezení tří čtvrtin zároveň dovozují pro tuto část dědické smlouvy uplatnitelnost ustanovení § 1591 *in fine* obč. zák. Bílek uvádí, že konverze v závěť je možná, neboť notářský zápis o dědické smlouvě bude obsahovat náležitosti závěti sepsané ve formě notářského zápisu.¹⁸⁷ Že taková část dědické smlouvy bude mít platnost závěti, soudí i Bednář¹⁸⁸ a Klein.¹⁸⁹ Klein poukazuje na vztah speciality ustanovení § 1591 *in fine* obč. zák. k ustanovení § 574 a § 575 obč. zák. Usuzuje proto, že ustanovení § 1591 *in fine* obč. zák. je třeba vykládat v pozitivním smyslu, tj. že neplatná dědická smlouva (respektive její část), má obsahovat náležitosti, které zákon stanoví pro závěť, a není k její tíži, obsahuje-li navíc náležitosti, které zákon pro závěť zakazuje, např. zákaz společné závěti (srovnej ustanovení § 1496 *in fine* občanského zákoníku).¹⁹⁰

Oproti tomu Jan Dvořák je toho názoru, že bude-li dědická smlouva sepsána formou notářského zápisu, nebude splňovat zákonné náležitosti závěti. Z logiky věci nebude sepsána a podepsána vlastní rukou zůstavitele a tedy nesplní formální požadavky pro *závěť holografní* podle ustanovení § 1533 obč. zák. Nebudou splněny formální zákonné podmínky pro *závěť*

¹⁸³ DVOŘÁK, J. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol., op. cit. sub 17, str. 17.

¹⁸⁴ BEDNÁŘ, V., op. cit. sub 19, str. 17.

¹⁸⁵ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 252.

¹⁸⁶ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1654.

¹⁸⁷ BÍLEK, P. In FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol., op. cit. sub 3, str. 252.

¹⁸⁸ BEDNÁŘ, V., op. cit. sub 19, str. 17.

¹⁸⁹ KLEIN, Š. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1654.

¹⁹⁰ Ibidem, str. 1653.

alografní podle ustanovení § 1534 obč. zák., neboť zpravidla nebudou přítomni dva svědkové, před kterými by zůstavitel závět', jež nese-psal vlastní rukou, podepsal, a prohlásil, že listina obsahuje jeho poslední vůli.¹⁹¹

2.4.2. Rakouský občanský zákoník

Jak jsme uvedli již výše, úprava rakouského občanského zákoníku se od českého liší v tom, že zákon stanoví, že i když byl smluvní dědic povolán k celé pozůstalosti, čtvrtá čtvrtina nepřipadne jemu, nýbrž zákonným dědicům. Toto omezení právní nauka označuje jako zákonný zákaz konverze (*gesetzlicher Ausschluß der Konversion*). Povolání smluvního dědice v dědické smlouvě nelze vyložit tak, že je smluvní dědic *uno actu* povolán i ke čtvrté čtvrtině pozůstalosti, tj. že smluvní dědic obdrží celou pozůstalost. Zůstavitel ve smyslu ustanovení § 1253 ABGB dědickou smlouvou nemůže pořídit o celé pozůstalosti, tedy volnou čtvrtinou vůbec nedisponoval.¹⁹² Proto k ní ani nemůže povolat smluvního dědice bez explicitního uvedení, že se jedná o porřízení nad rámec dědické smlouvy. Volnou čtvrtinu v takovém případě obdrží zákonní dědicové.

Pokud bylo dědickou smlouvou porřizeno o celé pozůstalosti, považuje ji Rouček v této části za neplatnou. Odmítá závěr, že by v této části byla platná jako závět'.¹⁹³ Pokud chce zůstavitel smluvnímu dědici přenechat i tuto část, musí tak učinit zvláštním porřizením, ať už samostatným povoláním nebo odkazem. Toto porřizení může být součástí též dědické smlouvy, kterou se smluvní dědic povolává.¹⁹⁴ Nicméně, pokud bylo dědickou smlouvou porřizeno o celé pozůstalosti a zároveň bylo stanoveno, že smluvní dědic vyplatí zákonnému dědici peněžitou částku, která odpovídá volné čtvrtině, taková dědická smlouva je platná, jak plyne z rozhodnutí československého Nejvyššího soudu.¹⁹⁵

Na okraj pro srovnání uvádím, že v německém právu je konverze dědické smlouvy v závět' možná pouze v případě, že stranami dědické smlouvy byli manželé, ježto pouze manželé mohou podle německého práva uzavřít společnou závět' (tzv. berlínský testament). Obsah dědické smlouvy bude tedy interpretován jako jedna listina (*Einzeltestament*).¹⁹⁶ Zároveň je potřeba, aby byly splněny zákonné požadavky pro závět'.¹⁹⁷

¹⁹¹ Srovnej ustanovení § 1533 a § 1534 obč. zák.

¹⁹² KOZIOL, H. op. cit. sub 96, str. 484.

¹⁹³ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J., op. cit. sub 91, str. 566.

¹⁹⁴ Rozhodnutí Gl. U. 3200 cit. dle ROUČEK, F. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. op. cit. sub 91, str. 566.

¹⁹⁵ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 29. 4. 1932, sp. zn. R I 177/32 (Vážný 11615).

¹⁹⁶ Ibidem, úvodní poznámka k ust. § 2274, sub marg. č. 5.

¹⁹⁷ Ibidem, výklad k ust. § 2274, sub marg. č. 4.

2.4.3. Dílčí závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že převažující názor doktríny se vyslovuje ve prospěch platnosti té části notářského zápisu o dědické smlouvě, ve které převyšuje zákonné omezení, nebo se k ní nevyjadřuje. Pouze Dvořák zastává názor, že nelze přijmou závěr o konverzi dědické smlouvy v závět', byla-li sepsána formou notářského zápisu.

Postoj prof. Dvořáka dle mého názoru neobstojí. Kdyby v důsledku překročení omezení ustanovení § 1585 odst. 1 obč. zák. byla dědická smlouva, respektive její část, neplatná, a tuto neplatnost by nebylo možné překonat konverzí v závět', sic by smlouva byla sepsána ve formě notářského zápisu, jaký by pak byl smysl v salvatorní klauzuli ustanovení § 1591 *in fine* občanského zákoníku. Pokud by nebylo záměrem zákonodárcovým tu část dědické smlouvy (sepsané ve formě notářského zápisu), ve které překračuje omezení $\frac{3}{4}$ hodnoty pozůstalosti, považovat za platnou coby závět' (pro důvody, které uvádí Dvořák), nestanovil by možnou konverzi v závět' i pro dědickou smlouvu, která byla sepsána ve formě notářského zápisu.

Smyslem § 1591 *in fine* občanského zákoníku je speciální úprava obecné zásady občanského práva vyjádřené v ustanovení § 574 a 575 občanského zákoníku, že na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné. V zákonem určených případech neplatnosti dědické smlouvy má mít taková dědická smlouva platnost závěti, pokud má jinak všechny náležitosti závěti. Lze souhlasit s Kleinem, že s ohledem na specialitu ustanovení § 1591 *in fine* obč. zák. je třeba toto ustanovení vykládat extenzivně, překlenout výkladem ve prospěch platnosti pořízení pro případ smrti případné nedostatky, které by jinak bránily její platnosti. Ačkoliv je na jednu stranu možno souhlasit s Dvořákem, že notářský zápis o dědické smlouvě (kdy je to právě dědická smlouva ve formě veřejné listiny, která jako jediná přichází ve smyslu předchozího výkladu v úvahu), nesplňuje bez dalšího náležitosti závěti, je potřeba odmítnout závěr, že platnost závěti mít nebude. Pokud by obsahové nedostatky nebylo možno překlenout, jaký by byl smysl salvatorní klauzule § 1591 *in fine*, též s ohledem na celkovou koncepci tohoto ustanovení. Pokud by nebylo záměrem zákonodárcovým umožnit platnost té části dědické smlouvy, která je pro překročení ustanovení § 1585 občanského zákoníku neplatná, mohl zvolit jiné koncepční pojetí tohoto ustanovení, např. oddělením části ustanovení § 1591 *in fine* občanského zákoníku, do samostatného paragrafu.

V této podobě textace zákona jsem však toho názoru, že pozitivním extenzivním výkladem lze překlenout nedostatky, kterými posuzovaný notářský zápis o dědické smlouvě (respektive jeho neplatná část) ve vztahu k požadavkům na závět' nejen ve formě notářského zápisu trpí, ve prospěch těch náležitostí závěti, které splňuje.

Jedná se zejména o základní náležitosti závěti, ze kterých je možné vyložit vůli zůstavitele (ve smyslu ustanovení § 1494 odst. 2 obč. zák.). Tedy o určení zůstavitele, dědice, respektive odkazovníka a majetku, který je závětí (čti: neplatnou částí dědické smlouvy) zůstavován, respektive odkazován.

V praxi mohou v zásadě nastat dvě situace: předmětem notářského zápisu bude dědická smlouva s povoláním smluvního dědice, odkazovníka, či třetí osoby; nebo dědická smlouva se vzájemným povoláním za dědice.

V prvním případě je dle mého názoru třeba vyložit neplatnou část dědické smlouvy jako povolání dědice ze závěti. Pakliže se jedná o dědickou smlouvu úplatnou, nastává otázka, jak naložit s protiplněním smluvního dědice. Lze toliko dovozovat, že na platnost tohoto závazku částečná neplatnost dědické smlouvy nic nemění, a smluvní dědic je tedy nadále zavazuje. Totéž platí i pro případ povolání třetí osoby smluvním dědicem.

V případě dědické smlouvy se vzájemným povoláním za dědice je dle mého názoru potřeba na ni nahlížet jako na dvě samostatné závěti vtělené do jedné listiny (shodně Klein),¹⁹⁸ neboť společnou závěť český občanský zákoník ustanovením § 1496 *in fine* zakazuje.

¹⁹⁸ KLEIN, Š. In PETROV, J. VÝTISK, M. BERAN, V., op. cit. sub 3, str. 1653 a 1654.

Závěr

Tato práce vycházela z předpokladu, že základem právní úpravy dědické smlouvy v českém právu není jen švýcarský ZGB, jak uvádí důvodová zpráva, ale i rakouským ABGB. A to zejména ve vztahu k otázce omezení rozsahu majetku, o kterém lze dědickou smlouvou pořídit. Tento předpoklad v předkládané diplomové práci dovozují zejména srovnáním právní úpravy dědické smlouvy v českém a v rakouském právu.

Z tohoto důvodu je možné v některých otázkách využít závěry rakouské právní nauky, rozhodovací praxe rakouských vyšších soudů, ale zároveň i starší literaturu československou a judikaturu československého Nejvyššího soudu do roku 1951, kdy na našem území platilo ABGB (respektive po recepci rakouského práva po roce 1918 obecný zákoník občanský).

V obecné části jsem nastínil koncepci dědické smlouvy v české a rakouské právní úpravě a zdůraznil odlišnosti vybraných aspektů pojetí dědické smlouvy v obou právních řádech. Na některých místech byla pro srovnání též uvedena relevantní německá a švýcarská právní úprava.

Zvláštní pozornost jsem věnoval sporné otázce právnické osoby coby strany dědické smlouvy odlišné od zůstavitele s ohledem na zákonný požadavek osobního jednání při uzavření, respektive změně dědické smlouvy. Bylo pojednáno o názorech v české odborné a komentářové literatuře a byla řešena otázka, je-li možné se inspirovat v zahraniční úpravě. Zjistil jsem, že ve švýcarské a německé úpravě sice může být smluvním dědicem i právnická osoba, ale i tyto právní úpravy omezují požadavek osobního jednání toliko na osobu zůstavitele. V souladu s většinovým názorem nauky jsem dovedl, že smluvním dědicem může být i právnická osoba, ale takový výklad je bez existující judikatury nejistý. Přestože je možné požadavek osobního jednání extenzivním výkladem překonat, bylo by vhodné, aby došlo k novelizaci tohoto ustanovení např. po vzoru německé právní úpravy.

Důležitým zjištěním této diplomové práce, v rámci stručného historického exkurzu a posléze i ve srovnávací části práce, je výklad k inspiračním zdrojům úpravy dědické smlouvy v ABGB. Dospěl jsem k závěru, že je jím západohaličský občanský zákoník. V něm má zároveň původ i tzv. omezení volné čtvrtiny, jak je demonstrováno ve srovnávací části práce. Bylo doloženo, že zařazení dědické smlouvy do úpravy ABGB se neobešlo od ústupků a výsledná koncepce je kompromisním řešením.

Dále byla pozornost věnována i formální obsahové stránce dědické smlouvy. Bylo zjištěno, že rakouský zákonodárce vyžaduje formu notářského zápisu sepsaného současně

dvěma notáři, nebo jedním notářem za přítomnosti dvou svědků, autor kladně hodnotí, že český zákonodárce vyžaduje pouze formu notářského zápisu.

Bylo poukázáno na odlišné pojetí omezení zůstavitele v nakládání s majetkem za života, kdy rakouská právní úprava je benevolentnější než úprava česká. Podle české právní úpravy se smluvní dědic může dovolat neplatnosti i darování za života, která jsou s dědickou smlouvou neslučitelná. Přitom hranicí možností zůstavitele je podle některých rakouských autorů až porušení dobrých mravů, a pro některé ani to ne. Shoda ovšem panuje na omezení pořízení pro případ smrti a darování pro případ smrti nad rámec volné čtvrtiny.

Práce se věnuje i výkladu dalšího problematickému ustanovení dědické smlouvy, a sice § 1589 odst. 1 obč. zák., kdy vychází ze závěrů nauky, která srovnává obdobnou úpravu ve švýcarském právu a uzavírá, že zákonodárce převzal předmětné ustanovení ze švýcarské právní úpravy, aniž by se zamyslel nad jeho důsledky, nebo nad rozdílnostmi navazující české právní úpravy.

Závěrem poukazuji na rakouskou novelu dědického práva, a uvádím, že legislativní změny týkající se ustanovení o dědické smlouvě byly pouze změnami jazykovými a gramatickými.

Ve srovnávací části práce jsem se zabýval problematikou ustanovením o omezení dědické smlouvy a jeho pojetím v české a rakouské právní úpravě. Na základě jazykového výkladu zákona jsem dospěl k závěru, že okamžikem, ke kterému má být určena výše základu, pro výpočet tzv. volné čtvrtiny je okamžik smrti zůstavitele, neboť teprve smrtí zůstavitele se jeho jmění stává pozůstalostí. Rakouská ani starší právní nauka se touto otázkou nezabývají, názor české odborné veřejnosti je nejednotný.

Dále jsem zjistil, že napříč českou, rakouskou a starou naukou jsou tři různé přístupy ke způsobu výpočtu tzv. čisté čtvrtiny. Stará nauka byla v tomto názoru jednotná, názory v rámci současné české a rakouské doktríny jsou však rozdílné. Tyto postupy jsou demonstrovány na konkrétním příkladě. V prvním případě je základem pro výpočet volné čtvrtiny výše hrubé pozůstalosti, v druhém případě jsou od výše aktiv pozůstalosti odečtena pasiva pozůstalosti a tato suma (čistá pozůstalost), je základem pro výpočet volné čtvrtiny. Ve třetím případě je volná čtvrtina vypočtena ze základu po odečtení pasiv pozůstalosti a odražení povinného dílu nepominutelného dědice. Ve výkladu vycházím též z důvodové zprávy, závěrů doktríny a komparativního výkladu a uzavírám, že by se měla čistá čtvrtina vypočítat z čisté pozůstalosti, a povinný díl by měl jít pouze k tíži smluvního dědice.

Konečně byla věnována pozornost otázce následků překročení omezení volné čtvrtiny. Zde jsem zdůraznil charakter ustanovení § 1591 in fine obč. zák. coby speciální salvatorní

klauzule. Jsem toho názoru, že je možná konverze dědické smlouvy, která je neplatná pro překročení limitů tří čtvrtin. Komparativní výklad není možný, neboť podle rakouského ABGB volná čtvrtina připadne ze zákona zákonným dědicům.

Úplným závěrem lze shrnout, že v širším smyslu se není možné inspirovat názory rakouské praxe, neboť pojetí v českém a rakouském právu je příliš odlišné (např. úprava volnosti zůstavitele s nakládáním majetku za života, omezení smluvních stran pouze na manžele atd.) V užším smyslu (ve vztahu k omezení volné čtvrtiny) je komparativní výklad s rakouskou právní úpravou možný jen v některých případech (např. výpočet omezení volné čtvrtiny), u jiných otázek naopak ze srovnávacího výkladu vyjít nelze, neboť tyto rakouský občanský zákoník neřeší, ať už z důvodu odlišného pojetí řešení tohoto problému, nebo že takovou otázku vůbec neupravuje (např. konverze neplatné dědické smlouvy v závět').

Uvedl jsem, že omezení rozsahu majetku, o kterém může být dědickou smlouvou pořízeno, je jedním z nejproblematictějších ustanovení české úpravy dědické smlouvy. Bylo shledáváno sporným již za staré nauky, i současná rakouská právní nauka se k němu staví rozpačitě a odborná veřejnost je ve výkladech, zejména k ustanovení § 1253 ABGB, rozdělené a nejednotná. Z tohoto důvodu mám za to, že toto ustanovení nemělo být do českého právního řádu recipováno a zákonodárce měl setrvat u inspirace jednou koncepcí dědické smlouvy.

Český zákonodárce sice neměl Západní Halič, aby mohl své pojetí dědické smlouvy prověřit v praxi, tím spíše se ale neměl pouštět do riskantní kombinace koncepce dvou rozdílných právních řádů. Docílil jedině toho, že místo nejsilnějšího dědického titulu vytvořil institut, proti kterému lze mít mnohé námitky, a kterým vnesl do českého dědického práva značnou míru nejistoty, kterou ani výkladem nelze bez obtíží překonat.

Seznam použitých zkratek

československý Nejvyšší soud, NS ČSR	Nejvyššího soudu první Československé republiky
důvodová zpráva	důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
manželé	manželé a registrovaní partneři ve smyslu ustanovení § 3020 obč. zák.
Nejvyšší soud, NS	Nejvyšší soud České republiky
německý občanský zákoník, BGB	Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. August 1896
občanský zákoník, český občanský zákoník, obč. zák.	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
rakouský Nejvyšší soud, OGH	Oberste Gerichtshof, Nejvyššího soudu Rakouské republiky
rakouský občanský zákoník, obecný zákoník občanský, ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, vom 16. Juni 1811
švýcarský občanský zákoník, ZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907
vládní návrh z roku 1937, VLN 1937	Vládní návrh osnovy občanského zákoníku z roku 1937
volná čtvrtina, omezení volné čtvrtiny	omezení výše pozůstalosti, o které je možno dědickou smlouvou pořídit
západohaličský zákoník, GBGB	Westgalizisches Gesetzbuch, patent vom 13. Februar 1797 für Westgalizien,

Seznam použité literatury

1. Odborná literatura

1.1. Česká a československá komentářová literatura

- [1.] BEZOUŠKA, P. HAVEL, B. *Srovnávací komentář*. In ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 18. 6. 2023].
- [2.] FIALA, R. DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-869-6.
- [3.] MELZER, F., TÉGL, P. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-87576-73-1.
- [4.] PETROV, J. VÝTISK, M. BERAN, V. *Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-747-7.
- [5.] ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: V. Linhart, 1935.
- [6.] ŠVESTKA, J. DVOŘÁK, J. FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vyd.*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-412-8.

1.2. Zahraniční komentářová literatura

- [7.] BURANDT, W. ROJAHN, D. Erbrecht. 4. Aufgabe. In Beck-online [právní informační systém]. C.H.BECK [cit. 31.8.2023]. ISBN 978-3-406-77039-5.
- [8.] KLANG, H. GSCHNITZER, F. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Band 5. §§ 1090–1292*. Bearb. von Heinrich Klang. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1954.
- [9.] KOZIOL, H. BYDLINSKI, P. BOLLENBERGER, R. a APATHY, P. *Kurzkommentar zum ABGB: allgemeines bürgerliches Gesetzbuch samt Ehegesetz und Konsumentenschutzgesetz*. Wien: Springer, 2005. ISBN 3-211-23827-1.
- [10.] MUSIELAK, H. J. In SÄCKER, F. J. RIXECKER, R. OETKER, H. LIMPERG, B. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Gesamtwerk. 9. Aufgabe*. In Beck-online [právní informační systém]. C.H.BECK [cit. 18. 6. 2023]. ISBN 978-3-406-76670-1.
- [11.] RUMMEL, P. *Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. Wien: Manz, 1992. ISBN 3-214-04417-6.
- [12.] ZEILLER, F. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*. Wien: 1812.

1.3. Další česká a československá odborná literatura

- [13.] ELIÁŠ, K. ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Linde: Praha, 2001. ISBN 80-7201-313-0.
- [14.] HORÁK, O. RAZIM, J. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-592-0.
- [15.] KOBER, J. (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2021. ISBN 978-80-87439-48-7.
- [16.] KRČMÁŘ, J. ANDRES, B. *Právo občanské. V, Právo dědické*. 3. dopl. vyd. Praha: Všehrad, 1937.

- [17.] MAYR-HARTING, R. Soustava občanského práva. Svazek II, Právo obligační; Právo rodinné; Právo dědické. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-563-7.
- [18.] SVOBODA, J. KLIČKA, O. *Dědické právo v praxi. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck. 2023. ISBN 978-80-7400-913-6.
- [19.] ŠEŠINA, M. MUŽIKÁŘ, L. DOBIÁŠ, P. Dědické právo: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního, procesního a mezinárodního: praktická příručka. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-601-9.

1.4. Další zahraniční odborná literatura

- [20.] ECCHER, B. *Bürgerliches Recht. Band VI, Erbrecht. 4., aktualis. Aufl.* Wien: Springer-Verlag, 2010. ISBN 978-3-7046-6148-7.
- [21.] HARTMANN, G. Zur Lehre von den Erbverträgen und von den gemeinschaftlichen Testamenten: zwei Abhandlungen aus dem gemeinen Rechte. Braunschweig: Verlag von Eduard Leibrod, 1860.
- [22.] KOZIOL, H. Grundriss des bürgerlichen Rechts von Helmut Koziol und Rudolf Welsch. Band. 2. Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht. 12. neu bearb. Aufl. Wien: Manz, 2001. ISBN 3-214-14707-2.
- [23.] KRÁLIK, W. System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 4. Buch. Erbrecht. Wien: Manz, 1983.
- [24.] OFNER, J. Der Ur-Entwurf und die Berathungs-Protokolle des Oesterreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches. Band 2. Wien: Alfred Hölder, 1889.
- [25.] UNGER, J. System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Sechster Band. Das österreichische Erbrecht. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1871.

2. Odborné články a příspěvky

2.1. České a československé odborné články a příspěvky

- [26.] BEDNÁŘ, V. Dědická smlouva a některé problémy při jejím uzavírání, zejména pak problematika výkladu § 1585 odst. 1 o. z. *Bulletin advokacie.* Praha: Česká advokátní komora, 2017, č. 11. ISSN 1210-6348.
- [27.] BEZOUŠKA, P. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. *Právní rozhledy.* Praha: C. H. Beck, 2008. č. 19. ISSN 1210-6410
- [28.] DAUDOVA, M. HORÁK, O. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad notam: notářský časopis.* Praha: Notářská komora ČR, 2015, roč. 21, č. 4. ISSN 1211-0558.
- [29.] DOBEŠOVÁ, L. Dědické smlouvy jako dědický titul de lege ferenda a základní východiska jejich právní úpravy. *Právní fórum.* Praha: C. H. Beck. Roč. 2005, č. 9. ISSN 1214-7966.
- [30.] ELIÁŠ, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.
- [31.] FRANK, R. K povaze právnické osoby. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví.* Praha: C.H. Beck, 2014. ISSN 1210-6410. Roč. 22, č. 21
- [32.] KRČMÁŘ, J. Několik poznámek k chystané reformě práva občanského. *Sborník věd právních a státních.* Praha: Bursík a Kohout, 1920.
- [33.] PLAŠIL, F. Může být stranou dědické smlouvy právnická osoba? *Ad notam: notářský časopis.* Praha: Notářská komora ČR, 2015, roč. 21, č. 4. ISSN 1211-0558

- [34.] PLAŠIL, F. O převodu majetku na smluvního dědice za zůstavitelova života podle § 1589 OZ. *Ad notam: notářský časopis*. Praha: Notářská komora ČR, 2017, roč. 23, č. 3. ISSN 1211-0558.
- [35.] PLAŠIL, F. Volná čtvrtina podle § 1585 NOZ a povinný díl. In *Ad notam: časopis českého notářství*. Praha: Notářská komora ČR, 2016 (1). ISSN 1211-0558.
- [36.] RUBAN, R. K právní subjektivitě, povaze a jednání právnických osob. *Časopis pro právní vědu a praxi*. roč. 21, č. 3 (2013). Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISSN: 1210-9126.
- [37.] STARÝ, M. Manželská dědická smlouva a její historické kořeny. *Civilnoprávné institúty a ich historická reflexia vo svetle moderných rekodifikácií*. Banská Bystrica: Belanium, 2016. ISBN 978-80-557-1162-1.

2.2. Zahraniční odborné články a příspěvky

- [38.] RIERING, W. BACHLER, F. Erbvertrag und gemeinschaftliches Testament im deutsch-österreichischen Rechtsverkehr. *Deutsche Notar-Zeitschrift*. München: C. H. Beck, 1995. In Beck-online [právní informační systém]. C. H. BECK [cit. 18. 6. 2023].
- [39.] ZEMEN, H. Erbvertrag, reines Viertel und Pflichtteilsansprüche. *Österreichische Notariatszeitung*, 1988.

3. Judikatura

3.1. Česká a československá judikatura

- [40.] Rozhodnutí NS ČSR ze dne 29. 4. 1932, sp. zn. R I 177/32.
- [41.] Rozhodnutí NS ČSR ze dne 7. října 1942, sp. zn. Rv I 217/42.
- [42.] Usnesení NS ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. 22 Cdo 3242/2015 publikované pod R 37/2018.
- [43.] Rozsudek NS ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. 25 Cdo 992/2018, publikovaný pod R 99/2019.
- [44.] Rozsudek NS ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 26 Cdo 3721/2019, publikovaný pod R 81/2020.

3.2. Zahraniční judikatura

- [45.] Rozhodnutí OGH ze dne 7. 10. 1924, sp. zn. Ob II 559/24.
- [46.] Rozsudek OGH ze dne 30. 3. 1938, sp. zn. 3 Ob 186/38.
- [47.] Rozhodnutí OGH ze dne 22. 11. 1950, sp. zn. 2 Ob 237/50.
- [48.] Rozhodnutí OGH ze dne 20.01.1976, sp. zn. Ob 326/70.
- [49.] Rozhodnutí OGH ze dne 20.10.1999, sp. zn. 7 Ob 115/99h.

4. Právní předpisy

4.1. České právní předpisy

- [50.] vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. č. 196/2001 Sb. o odměnách a náhradách notářů, správců pozůstalosti a Notářské komory České republiky ve znění pozdějších předpisů
- [51.] zákon č. 358/1992 Sb., zákon České národní rady o notářích a jejich činnosti
- [52.] zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

4.2. Zahraniční právní předpisy

- [53.] Patent vom 1ten Junius 1811. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie. In: Justizgesetzsammlung, roč. 1811, č. 946, s. 275 an., *rakouský občanský zákoník*
- [54.] Hofdecret vom 25ten Junius 1817, an sämtliche Appellations-Gerichte, einverständlich mit der Hofcommission in Justiz-Gesetztsachen. In: Justizzgesetzsammlung, roč. 1817, č. 1340, s. 442–443.
- [55.] zákon č. 75/1871 ř. z., jímž se zavádí nový řád notářský. In: Zákoník říšský pro království a země v říšské radě zastoupené, roč. 1871, částka XXXII., s. 161 an.
- [56.] Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907, ve znění pozdějších předpisů. In: Systematische Sammlung des Bundesrechts, č. 210, *švýcarský občanský zákoník*
- [57.] Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 4 Absatz 5 des Gesetzes vom 1. Oktober 2013 (BGBl. I S. 3719) geändert worden ist, *německý občanský zákoník*

5. Archivní materiály

- [58.] *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1937*, sněmovní tisk č. 844 Poslanecké sněmovny ČSR, str. 291. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné online z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_23.htm [cit. 18. 6. 2023].
- [59.] Patent vom 13ten Februar 1797. für Westgalizien, *západohaličský občanský zákoník*.

Dědická smlouva ve srovnávací perspektivě

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá pojetím dědické smlouvy v právní úpravě občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) a zahraničních právních úpravách občanskoprávních kodexů německé jazykové oblasti, zejména pak právní úpravy Rakouské republiky. Práce vychází z toho, že rakouský občanský zákoník (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) byl zdrojem inspirace některých ustanovení, které dědickou smlouvu v českém právním řádu upravují, se zvláštním zaměřením na problematiku úpravu omezení rozsahu majetku, o kterém je možné dědickou smlouvou pořídit (tzv. volná čtvrtina) a dalšími otázkami, které s tímto ustanovením souvisí.

Napříč prací jsou zdůrazněna problematická, pouze na základě textu zákona těžko interpretovatelná, ustanovení koncepce dědické smlouvy. Jsou uvedeny návrhy *de lege ferenda*, jakož i případná interpretační východiska v srovnatelné zahraniční úpravě, zejména úpravě rakouského občanského zákoníku. Autor hodnotí, ve kterých případech je možné se zahraniční právní úpravou inspirovat, a ve kterých to není možné není, ať už z důvodu rozdílného pojetí institutu dědické smlouvy nebo odlišné navazující právní úpravy.

Diplomová práce se člení na část obecnou a část srovnávací. V části první je podán výklad k obecné charakteristice dědické smlouvy v českém a rakouském právním řádu, dále tato část obsahuje stručný historický exkurz, se zaměřením na inspirační zdroje rakouského občanského zákoníku. Části srovnávací se konkrétně zaměřuje na omezení tzv. volné čtvrtiny, aby se autor vyvaroval povrchnosti a popisnosti práce. Je provedena analýza odborné a komentářové literatury ve vztahu k omezení tzv. volné čtvrtiny, zejména způsob výpočtu této volné čtvrtiny, její vztah k povinnému dílu nepominutelného dědice a otázce případné konverze dědické smlouvy v závěť. Jsou uvedeny konkrétní příklady jejího výpočtu při zohlednění tří hlavních přístupů, které se v právní nauce objevují. Dále se práce zabývá následky překročení omezení tzv. volné čtvrtiny, zvláštní pozornost je věnována možnosti konverze takové dědické smlouvy v závěť podle zvláštního ustanovení občanského zákoníku.

Klíčová slova: dědická smlouva, komparace, ABGB

Inheritance contract in Comparative Perspective

Abstract

The thesis deals with the concept of the inheritance contract in the legal regulation of the Civil Code (Act No. 89/2012 Coll., Civil Code) and foreign legal regulations in the German language area, in particular of Austria. The work is based on the premise that the Austrian Civil Code (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) has been a source of inspiration for some of the provisions that regulate the inheritance contract in the Czech legal system, with a particular focus on the regulation of the limitation of property that can be acquired by an inheritance contract (the so-called free quarter) and other issues related to this provision.

Across the work, problematic provisions of the conception of the inheritance contract, which are difficult to interpret based on the text of the law alone, are highlighted. Suggestions *de lege ferenda* are given, as well as possible interpretative starting points in comparable foreign legislation, especially the Austrian Civil Code. The author assesses in which cases it is possible to take inspiration from foreign legislation and in which cases this is not possible, either because of a different conception of the institution of the inheritance contract or because of different related legislation.

The thesis is divided into a general part and a comparative part. The first part introduces the general characteristics of the inheritance contract in the Czech and Austrian legal systems, and then a brief historical overview, focusing on the inspirational sources of the Austrian Civil Code. The comparative part specifically focuses on the limitations of the so-called free quarter, to avoid the superficiality and descriptiveness of the work. An analysis is made of the academic and commentary literature in relation to the limitation of the so-called free quarter, in particular the method of calculation of this free quarter, its relation to the obligatory share of the non-minor heir and the question of the possible conversion of the inheritance contract into a will. Specific examples of its calculation are given, considering the three main approaches that appear in legal doctrine. Furthermore, the work deals with the consequences of exceeding the limitation of the so-called free quarter, and special attention is paid to the possibility of converting such an inheritance contract into a will under a special provision of the Civil Code.

Keywords: inheritance contract, comparison, ABGB